

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2019 30 stp

Fakultet for Landskap og Samfunn
Institutt for Landskapsplanlegging

Forvaltning av offentlige parker i storkommunen Kristiansand

Jens Christian Midtgarden

Master i Landskapsarkitektur

Sammendrag

Denne oppgaven har diskutert parkens betydning for lokalsamfunnet og regionen som den eksisterer i. Utgangspunktet for arbeidet har vært sammenslåingen av kommunene Kristiansand, Songdalen og Søgne. Case-områdene har vært tre utvalgte områder i kommunesentrene Nodeland, Tangvall og Kristiansand. Først har oppgaven gitt en liten innføring i kommunesentrene, og forteller her om bakgrunnen og grunnlaget for de utvalgte parkområdene sin fremvekst. I det tredje kapittelet ble det utført en litteraturstudie, hvor hensikten var å åpne opp for en diskusjon omkring noen temaer som påvirker vår tilnærming til parkområder, både i hverdagslivet og i en profesjonell sammenheng. Denne diskusjonen har siktet bredt. Målet har vært å tilnærme seg kompliserte temaer og videreformidle noen av de sentrale ideene som angår arbeidet med etablering og forvaltning av offentlige parkområder. Analysedelen har bestått av de følgende fem kategorier: utgangspunkt, plassering, presentasjon, forvaltning og bruk. Dette er den sentrale delen av oppgaven, og de funnene som vi ser i analysen viser tydelige sammenhenger mellom de utvalgte områdene sine historier. Samtidig ble særpregene til hvert sted fremhevet. Det ble vist at de ulike idealene som formet parkene har et felles utgangspunkt i å skape gode steder for lokalbefolkningen, og ved å gi omgivelsene en tydelig karakter. Resultatene har blitt diskutert med hovedfokus på den fremtidige kommunesammenslåingen, og konklusjonen legger til rette for en felles satsing på forvaltningen av disse områdene i den nye storkommunen, for å styrke de individuelle tettstedene, og for å styrke kommunen som en helhet.

1 Innledning	
_forord	4
_Bakgrunn	4
_Den overordnede problemstillingen	4
_Utgangspunkt	6
_Framgang	8
2 Litt historie	
_Kristiansand	10
_I begynnelsen	11
_Byen og Omegnenes Forskjønnelse	12
_Mannen som kledte fjellet	13
_Ravnedalen	15
_Inspirasjonskilde	17
_Nodeland	19
_Tangvall	21
3 Sted, Rom og Vårt Forhold til Omgivelsene	
_Hva, Hvorfor, Hvordan	24
_Sted og Rom: Noen spørsmål	25
_Det Romlige	26
_Tanker om Stedsidentitet	29
_Åpent rom for Hva?	33
4 Analyse: Haugenparken-Wergelandsparken-Tangvall Torv	
_Hensikt	38
_Haugenparken	39
_Utgangspunkt	42
_Plassering	45
_Presentasjon	47
_Forvaltning	49
_Bruk	49
_Wergelandsparken	50
_Utgangspunkt	51
_Plassering	52
_Presentasjon	53
_Forvaltning	55
_Bruk	57
_Tangvall Torv	58
_Utgangspunkt	60
_Plassering	61
_Presentasjon	62
_Forvaltning	65
_Bruk	67
_Resultater	68
_Avsluttende	71
_Kilder	74
_Figurer	75

Forord

Denne teksten utgjør min masteroppgave i Landskapsarkitektur, og markerer slutten på et 5-årig program som student ved NMBU. Oppgaven baserer seg på tilegnet relevant kunnskap innenfor Landskapsarkitektur og Urban Planlegging, og redegjør for min interesse og kompetanse i disse fagfeltene.

Bakgrunn

“Kristiansand Dobbel +”

Dokumentet er utredet som en del av det samlede arbeidet som presentert av en tverrfaglig masterklasse initiert av prof. Elin Børrud ved fakultetet for Landskap og Samfunn på NMBU. Den tverrfaglige masterklassen består av studenter på tvers av studieretninger og fakulteter som arbeider med sammenslåingen av kommunene Kristiansand, Søgne og Songdalen som utgangspunkt for sine respektive problemstillinger.¹

Ambisjonen er å øke den flerfaglige forståelsen gjennom tverrfaglige møter med andre studenter, deres veiledere og eksterne caseiere. Forslaget er å tilby et fellesskap gjennom et felles case som kan utforskes fra mange ulike ståsteder. For V- 2019 er dette prosjektet «Kristiansand dobbel +»

Den overordnede Problemstillingen

Kommunene Kristiansand, Songdalen og Søgne er midt i en sammenslåingsprosess der den nye kommunen skal være operasjonell fra 1.1.2020. Ambisjonen med å utvikle en polysentrisk by med Tangvall, Nodeland og Kvadraturen, innebærer at kommunene også skal teste ut nye arbeidsmåter og samarbeidsformer for å skape nysgjerrighet, engasjement og begeistring rundt mulighetene det ligger i en polysentrisk modell. Det kan handle om å profilere sentrene hver for seg med fokus på egenart og identitet og det kan handle om å undersøke hvordan de tre sentrene med sitt omland kan styrke og komplementere hverandre.

¹ Les mer om ‘Tverrfaglig masterklasse’ på denne nettsiden:
<https://www.nmbu.no/fakultet/landsam/aktuelt/node/34715>

Både fra nasjonalt hold og fra de som arbeider med prosessene lokalt, er det et mål at sammenslåingen skal bidra til positive ringvirkninger. Kommunen skal ikke bare bli større, den skal også bli bedre. De politiske ambisjonen er og må være, at alle skal oppleve at sammenslåingen skal føre til noe bedre, gi et løft, øke verdien av å bo og arbeide i denne delen av Norge. Er det mulig? Vil det skje?

Fig.1.1 vest-agder fylke, med de tre kommunene markert

Utgangspunkt

Den grunnleggende motivasjonen for denne oppgaven er å diskutere relevante problemstillinger for den pågående sammenslåingen, og bidra med kunnskap fra mitt fagfelt som kan være til nytte i arbeidet med omstillingen av de eksisterende kommunene.

Dette dokumentet har tatt form gjennom en opprinnelig idé av å kartlegge og sammenligne park-områdene i dagens kommunesentre i Nodeland, Tangvall og Kvadraturen, og utforske de tendensene som har formet dem gjennom tiden - for å kunne fortelle noe om de tre forskjellige karakteristikkene som områdene viser. Det som i utgangspunktet var en morfologisk studie utviklet seg til å bli en mer teoretisk fokusert oppgave da spørsmålet endret seg fra å handle om hvordan parkområdene hadde vokst frem, til å handle om hva som skjer videre, og hvilken innflytelse disse områdene har for innbyggernes tilhørighet til sitt bosted. Fokuset har vært på *parkens betydning for lokalsamfunnet og regionen som den eksisterer i*.

Den pågående sammenslåingen av Kristiansand, Søgne og Songdalen til en ny storkommune har vist seg å være en god case for denne problemstillingen, siden de tre kommunesentrene i Tangvall, Nodeland og Kristiansand by har tre ganske ulike situasjoner per dags dato.

I Kristiansand finnes det en rik historie i forvaltningen av grøntområder. Denne historien kan vi spore fra midten av 1800-tallet, og vil fortelle oss mye om dagens praksis i kommunen.

Tangvall og Nodeland er på den andre siden relativt unge kommunesentre, hvor mye av lokalhistorien ligger i områdene sine ulike bygdesamfunn gjennom tidene. I dag bærer de også to ganske forskjellig preg i forhold til hverandre.

Hovedforskjellen som danner utgangspunktet for denne teksten er det faktum at Tangvall har brukt midler på å utvikle en samlingsplass i form av en Piazza², mens de i Nodeland har lagt inn ressurser på å etablere en park sentralt i tettstedet. Målet, skal vi se senere, har i stor grad vært det samme for begge stedene: Å skape en møteplass for befolkningen. I relasjon til Kristiansand, er disse møteplassene essensielle for lokalbefolkningens tilhørighet til de utvalgte stedene. Å se sammenslåingen av de tre stedene gjennom en analyse av noen utvalgte rekreasjonsområder kan gi et nytt perspektiv på de elementene vi anser som viktige å behandle i et slikt scenario.

² Etter beskrivelse av Cambridge Dictionary: *“an open area with a hard surface in a town, especially where there is no traffic”*

Denne teksten bringer i hovedsak frem en hypotese om at *fokuset på forvaltningen av grøntområder påvirker lokalsamfunnets befolkning i stor grad, og dette er et essensielt element i forståelsen av hva som skaper tilhørighet til et sted*. For å kunne svare på denne hypotesen blir det foretatt analyser som forklarer de ulike situasjonene i som vi ser i dag, om hvorvidt stedets historie har spilt en rolle for utviklingen, hvordan lokalbefolkningen har forholdt seg til områdene, og hva slags visjoner som finnes for fremtidig forvaltning.

Når daværende parksjef Kjell Lyngseth introduserer Kristiansand Park- og Friluftsvesen sitt 50-årsjubileum i sitt preludium i 1988, skriver han *“Det synes å være en lov at ‘Først etterslekten forstår verdien av arbeidet som fremsynte mennesker utfører.’”* (Holte, 1988, s.7) Uttalelsen kommer i relasjon til de arbeidet Kristian Krafft utførte i sin tid som sjef for parkvesenet i perioden 1938-78, med knappe økonomiske midler til støtte. Sitatet virker like relevant nå som det var da - dette kommer tydelig frem når man går gjennom den historiske og eksisterende forvaltningen i Kristiansand. For de tre nåværende kommunene betyr dette mye, når målet med sammenslåingen er å ta vare på de ulike identitetene deres, og samtidig knytte sammen stedene til en helhetlig region. Et begrep som er mye omtalt i sammenheng med denne diskusjonen er Polysentrisme. I arbeidet fram mot Kristiansand, Søgne og Songdalen som en felles storkommune, har begrepet blitt brukt som et varsko om å sørge for å huske på at de ulike stedene ikke blir glemt til fordel for utviklingen av Kristiansand by. I 2018 ble det eksempelvis holdt en workshop i Kristiansand, Søgne og Songdalen, hvor planleggere og studenter drøftet muligheter for (polysentrisk)utvikling av storkommunen Kristiansand³. I denne anledningen gir Thor Skjevraak, kommuneplanlegger i Songdalen, i et intervju med Søgne og Songdalen Budstikke den følgende kommentaren: *“Dette er et prosjekt vi har store forhåpninger til. I arbeidet med å skape en ny kommune er det også viktig å tenke nytt. En polysentrisk bystruktur som legger til rette for vekst og utvikling på Nodeland og Tangvall, i tillegg til Kvadraturen, er derfor av stor interesse for oss.”* Kommentaren til Thor Skjevraak er et viktig utgangspunkt for å forstå formålet med denne oppgaven. Det handler om å styrke de tre stedene gjennom et samarbeid, gjennom en forståelse av at de kvalitetene som finnes på hvert sted bør dyrkes.

³ Referanse til prosjektet 'Cool Planning'. du kan lese mer om konseptet på nettsidene deres, <https://www.coolplanning.no/>

Det er lett å forstå oppfordringen i et slikt utsagn, men det er ikke alltid like lett å se konsekvensene av å ignorere disse mulighetene. Disse kan i mange tilfeller utvikle seg i motsatt retning, og ende opp som uheldige problemer og konflikter. Det er definitivt en komplisert oppgave å tilrettelegge for en polysentrisk region, og denne tekstens omfang strekker ikke langt nok til å kunne redegjøre for en suksessfull strategi (dette er heller ikke målet), den kan derimot sette søkelyset på disse nøkkelområdene, som vi kanskje ikke alltid er bevisste på, men som gjennom hele det moderne samfunnets historie gang på gang har vist seg å være en uvurderlig faktor for vår helse og trivsel. Det er dette vi skal utforske videre i oppgaven.

Framgang

Hypotesen, som nevnt ovenfor, blir utforsket først gjennom en introduksjon av de aktuelle områdene sin historie. Videre vil en samling korte essays danne en utvalgt litteraturstudie. Denne studien vil fungere som en utredelse av noen (NOEN)begreper og faktorer som anses viktige for forståelsen av disse områdene sin påvirkning på lokalsamfunnet. Hoveddelen analyserer disse områdene gjennom en linse som er formet av de tidligere kapitlene. Denne delen vil gi et sammendrag av hvordan de ulike faktorene har veid inn i historien til de utvalgte områdene, og i hvilken grad de er relevante i dag. Intensjonen er å bringe til lys det potensialet som medfølger en vellykket og stolt forvaltning av parkområder, for menneskene som er tilknyttet dem til de ulike tider. Når de tre kommunene skal gå sammen for å etablere en storkommune, finnes det både en arv og en framtid som må utforskes for hvert sted. Hva har de til felles, og hva er de individuelle trekkene som kan dyrkes? Det er dette vi vil utforske i denne oppgaven. Resultatene oppsummeres og diskuteres i en avslutningsdel. Noen siste refleksjoner av vårt forhold til landskap legges frem til slutt, før ordet blir gitt videre til leseren.

2 Litt historie

Beskrivelsen av disse stedene er essensielle for å forstå de ulike tilnærmingene som har definert det vi opplever i dagens områder. Uten å gå for dypt inn i de ulike lokale historiene, vil disse beskrivelsene fortelle om bakgrunnen og grunnlaget for de utvalgte parkområdene sin fremvekst. Utførelsen og forvaltningen av prosjektene skal vi som nevnt ovenfor ta for oss i en senere del. Områdene er valgt av deres sammenligningsgrunnlag, av deres relevans for de ulike kommunene, som historisk arv og stolthet, som hyllester til lokale helter, og som diskusjonsgrunnlag for ulike tidsperioder og trender i byutvikling, kunst og design. Det må også nevnes at det er et vesentlig gap i forhold til mengden relevant bakgrunnshistorie for de utvalgte områdene. Historien til Kristiansand blir derfor det definitive utgangspunktet for å gi en introduksjon til effekt og resultat av forvaltning gjennom (dypere) tid. Nodeland og Tangvall vil heller beskrives gjennom de to kommunesenterenes fremvekst.

fig. 1.2 Torvet på Kristiansand, med hestedrosjer. Wergelandsparken i bakgrunnen til venstre. Digitalt Museum

Kristiansand

fig 1.3. Kristiansand by, sett fra baneheia

Mye er blitt skrevet om Kristiansand sin historie gjennom årene, og spesielt den karakteristiske formen i sentrum, kalt 'kvadraturen'. Denne teksten vil ikke dykke inn i den historiske byutviklingen, men utforsker da heller den 'grønne' historien til byen. Dette er en historie som går lengre tilbake enn 1800-tallet, men avgrenses i denne oppgaven til fremveksten av de offentlige parkene, og tar utgangspunkt i etableringen av Wergelandsparken i 1859-60. Denne parken blir med oss videre i sammenligningen av de tre områdene, som beskrevet i innledningen.

I begynnelsen

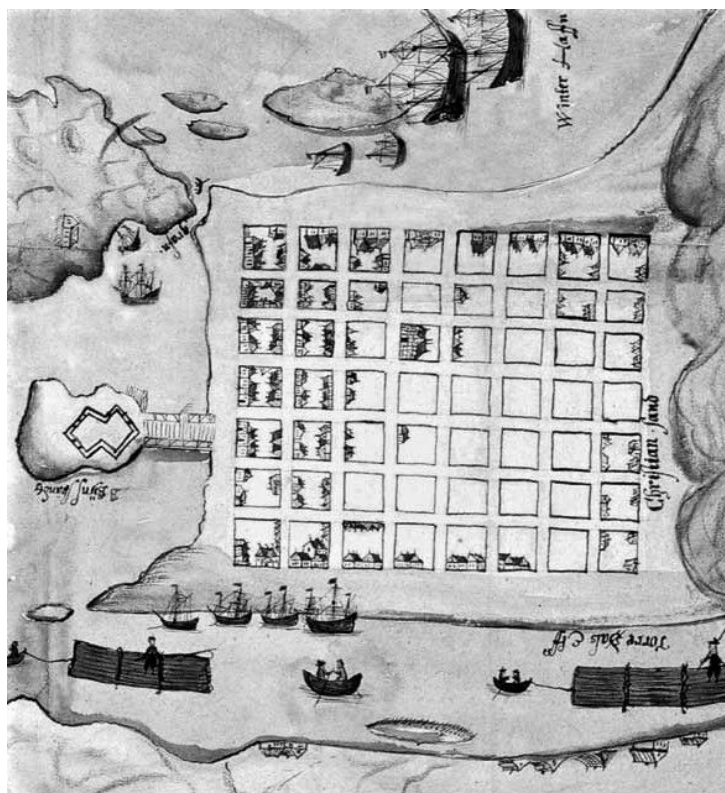

fig.1.4. Så enkelt kan det gjøres. Foto: Vest-Agder Fylkesmuseum, fra Riksarkivet: Kart fra 1662.

Fra Christian IV grunnla Christianssand i 1641, og fram til Christianssand Byselskab tok på seg *Byen og Omegnenes forskjønnelse* som hovedvirksomhet i 1843, var fokuset på utvikling i stor grad rettet mot byen som et handelssenter, og det som var av natur i og omkring byen ble enten hugget ned og ryddet, eller brukt som beiteområder for gårdsdyr. Folk var mest opptatt av materielle oppgaver, det samme var administrasjonen. I Kristiansands Parkvesen sin publisering i forbindelse med 50-årsjubileet deres skriver de i en kort innledning om den knappe historien til grøntforvaltningen i byen:

“Første gang vi kan registrere interesse for de grønne verdier, er i 1798 da stiftamtmann Levetzow foreslo for Borgerutvalget en liten bevilgning fra bykassen til anlegg av “*Snorlige alléer på Byens Torv, hvis skygge med Tiden vil blive saa vederkvægende for Byens Innvaanere*”. Det var hollandske lindetrær han ville kjøpe, men forståelsen for forslaget var ikke stor. Det ble forkastet mot én stemme.” (Holte, 1988, s.9)

Tross liten interesse for den offentlige grøntforvaltningen, eksisterte det en rekke private hager som hadde hentet inspirasjon fra utlandet, da spesielt fra kontinentale handelsdestinasjoner som Danmark, Holland, Frankrike, modifisert etter hukommelse og skisser. Disse var imidlertid ikke tilgjengelige for allmennbefolkningen i byen, og var mest til glede for noen heldige få. En treplantningskomité med lite økonomisk støtte markerte begynnelsen på den offentlige forvaltningen, uten mye nevneverdige resultater i denne sammenheng. Den store forandringen kom med 'Byselskabet', da de i 1843 tok over ansvaret for den grønne forvaltningen.

“Byen og Omegnernes Forskjønnelse”

Forandringen som kom med Byselskabet og Oscar Wergelands ledelse gjennom det 19. århundre var drastisk, og arbeidet satt grunnpilarene for en lang tradisjon av offentlig parkforvaltning. De omfattende prosjektene de utførte er kanskje best beskrevet av August Abrahamson, bl.a. redaktør av Fædrelandsvennen og formann i Kristiansand og Oppland turistforening, som i 1901 - i en reisehåndbok for Sæterdalen, Mandalsdalen og Tofdal - skrev:

“For 30 a 40 aar siden hed det: “Kristiansand er en meget kjedelig By med en uskjøn, ensformig og gold Omegn. - Ligger En der en Tid med Dampskibet, lønner det sig ikke at gaa i land.” Nå hedder det: “Kristiansand er en storartet, vakker By, stilfuld og livlig med en fortryllende, malerisk Omegn, en By, hvor de med de kystgaaende Dampskibe eller fra Udlandet ankommede Turister ubetinget bør standse en Dags Tid eller to for at gjøre Udflugter til det “underskjønne Ravnedalen”, den på Fjelder bagenfor liggende Vard med den herlige Udsigt (der er stadig indstukket i den en Mængde Udlendingers Visitkort) og saa via Egs Sindsykeasyll med de vakre Park- og Havneanlæg vende tilbage til Byen; eller til den ligesaa skjønne, furuklædte Odderø med dens mange maleriske Spadserveie, Badested, Peisstue med Beværtning og dens Udkikstaarn - den vordende Anlægplads for Norges sterkeste Fæstning - ; eller til Bellevue med dets vakre parkanlæg, dets Musikpavillion og Bevertning og det bagenfor liggende storartede Udsigtpunk Dueknipen; eller Spadserstur over Baneheien med dens mange Veianlæg, Plantninger og vakre Udsigtpunkter.”

Altså hadde det hendt en del i løpet av en periode på om lag 50 år i Kristiansand.

Christianssand Byselskab hadde i 1943 i samarbeid med de offentlige myndighetene skiftet sin hovedoppgave fra omsorg for forsømte barn, til *Byen og Omegnernes forskjønnelse*. Dette arbeidet tok for alvor sats da oberstløytnant - senere general - Josef Frantz Oscar Wergeland i

1859 meldte sin hjemkomst til fødebyen Kristiansand etter lengre reiser, utvekslingsopphold og studier i utlandet.

“Mannen som kledte fjellet”

Oscar Wergeland var både en disiplinert person og en forkjemper for natur og friluftsliv. Hans progressive og handlekraftige natur førte til en rekke pionérbearbeid, både innenfor geografi, militære forhold, så vel som med landskap. Det sistnevnte - hans arbeid med landskapet i og rundt Kristiansand by - er vårt fokuspunkt, siden Oscar Wergeland har vært både pådriver og prosjektleder for bl.a. Wergelandsparken, Ravnedalen og Baneheia, den dag i dag blant de mest populære grøntområdene i Kristiansand.

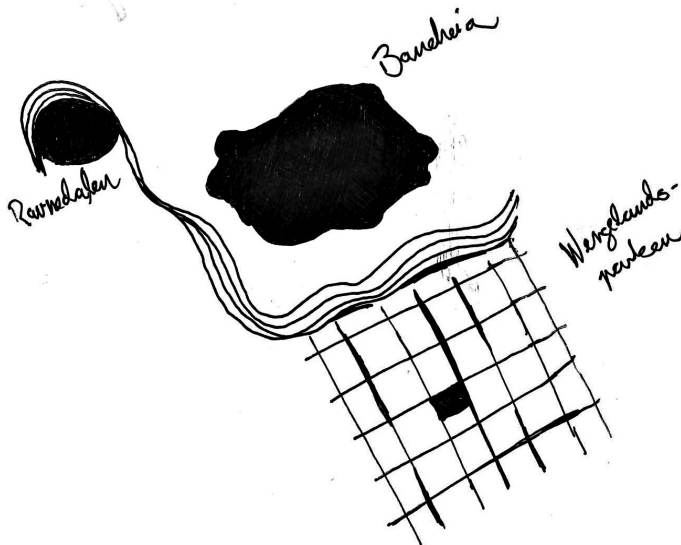

fig.1.5. Prinsippskisse over områdenes størrelse og plassering ift. kvadraturen

For å forstå dagens forvaltning i Kristiansand, er det nødvendig å fortelle litt om den arven som Oscar Wergeland etterlot seg for parkvesenet. Et fint startpunkt for historien er i Ravnedalen.

Innerst på Grimsmyra, som en del av bydelen Grim, ligger Ravnedalen. Arbeidet med parken startet i 1874, etter at militæret hadde flyttet ut av området. Opprinnelig var det planlagt at området skulle benyttes som skytebane. Oscar Wergeland mente heller at “dette området egnet seg fortreffelig til et lystanlæg.” Byselskabet søkte om støtte til å etablere parken, militærleiren på Grimsmoen flyttet til Gimlemoen, og etter noen år med planlegging satt soldater fra offiserskolen i gang med transformasjonen, utstyrt med spader, frø og planter,

under kommando av Oscar Wergeland. Parken stod ferdig i 1878, men var allerede planlagt som en del av et større anlegg.

Baneheia, åsen Nord for Kristiansand, og med beliggenhet tett inntil Ravnedalen, var allerede siden tidlig på 1860-tallet et prosjektområde for Wergeland og Byselskabet, som hadde sett både potensialet for, og nødvendigheten av å sikre at det tidligere beiteområdet ble beplantet og anvendt som naturområde (fig. 1.9). I 1962 foreslo Byselskabet å verne Baneheia. Vedtaket fra bystyret sikret at området skulle benyttes til rekreasjonelle formål for befolkningen, og hadde friluftsestetiske motiver som grunnlag. Fredningen var et faktum, og Baneheia ble offisielt Norges første offentlige naturpark. I løpet av fem år hadde Byselskabet, med hjelp fra frivillige, soldater og skoleklasser plantet om lag 200 000 trær i området, og anlagt et omfattende nett av turstier og trapper for å tilgjengeliggjøre området.

Wergelandsparken, som vi skal analysere senere, er en mer 'tradisjonell' park i bybildet til Kristiansand. Dette var den første parken under Oscar Wergeland sin ledelse av Byselskabet, og vi finner den midt i Kvadraturen, sammen med Torvet og Domkirken. Før vi går videre med historien, er det verdt å gi en kjapp beskrivelse av Ravnedalen, for å forstå det omfattende arbeidet som ble utført der på 1870-tallet.

fig. 1.6. Ravnedalen, slik parken fremstår en formiddag i februar

Ravnedalen

Ravnedalen er en park med klassiske romantiske trekk. Området er svært dramatisk, representert med klipper og fossefall, og betydelige kontraster mellom lys og skygge (fig.1.7).

Beplantingen ble plassert slik at stiene måtte 'slynge' seg rundt dem, og de spaserende kunne mange steder bare se et kort stykke framfor seg.

Dette skulle føre til en mer spennende ferdsel gjennom parken, hvor det kontinuerlig var nye rom å oppdage når man beveget seg rundt.

fig.1.7

Mye av dette er beholdt, tross det også finnes store, åpne områder - da for eksempel med vannet sentralt i parken, og ved en større plass hvor det er stått en majestetisk paviljong (fig.8) til kulturformål (vi skal se mer av slike installasjoner utover i denne oppgaven). Det finnes også innslag av det eksotiske. Sjøfarten på fjerne himmelstrøk ga muligheter til å hente hjem merkelige planter. På beskrivelsen til nettstedet 'Wergeland 2008' står det følgende: 'Eksempler på nye eksotiske hagevekster her var rhododendron, magnolia og mimosa, men også blomsterløse vintergrønne, som barlind og syress.' Området er brukt mye per dags dato, både for lokal og internasjonal turisme, og har blitt omtalt blant annet som "Byens bestestue" og Kristiansands knapphullsblomst" (Holte 1988, s.24).

fig.1.8. Paviljongen

fig.1.9. Baneheia

Inspirasjonskilde

Byselskabet under Wergelands ledelse nevnes som en av de største inspirasjonskildene for de unge i byen. Edward August Gundersen, som satt i styret til Byselskabet ved inngangen til det 20. århundre, var en av de unge påvirkede. Gundersen mintes den autoritære forkjemperen for natur og friluftsliv. “Vi gutter bare forgudet Oscar Wergeland” (Nielsen, 2015, s.25). Med initiativet til å få reist en statue til hyllest av Oscar Wergeland fikk han gjennom en folkelig innsamling, og med støtte fra Byselskabet, kommunen og Kristiansand Ungdomslag i 1917 avduket den nå kjente statuen av generalen i Ravnedalen. Wergelands smittende glød for forskjønning av byen for allmuens beste fikk ringvirkninger, både for de unge i byen, så vel som kommunen, som hadde begynt å se effektene av det arbeidet som ble lagt ned på 1800-tallet. Arven etter Wergeland ble en viktig faktor i å sørge for en kontinuasjon av grøntforvaltningen i Kristiansand. Ohman Nielsen skriver innledende om Kristiansand sin historie om hagene i Kristiansand:

“Den store vekten (by)selskapet under Wergeland kom til å ha på byforskjønnelse og parkanlegg, hadde også et viktig sosialt perspektiv. Selskapet ville skape sunne uteplasser der kristiansandere som ikke hadde egne hager og villaer, kunne oppleve uteliv, utfolde seg i idrett og møtes om felles kulturopplevelser, også på tvers av hverdagens sosiale skiller. Tanken var: Jo lenger ut av stuene sine folk kom, desto mer på like fot ville de komme.” (Nielsen, 2015, s.25-26)

I det som i Ohman Nielsen sin bok videre beskriver fremveksten av kolonihagene på Grim i Kristiansand, ser vi tydelig den påvirkningen noen få engasjerte figurer kan ha på et helt samfunn. I denne oppgaven er ikke målet å gjøre rede for koloni - og småhager, men den informasjonen som vi kan lese ut fra fremveksten av disse hagene vitner til en stolthet og et ønske om å dyrke de verdiene som Wergeland og Byselskabet førte frem for befolkningen. Et eksempel på denne mentaliteten finner vi i en uttalelse fra parkvesenets første offisielle møte i kjølvannet av okkupantenes ødeleggelser under krigen. Det er Andreas Haddeland - parkvesenets formann - som den 11. juni 1945 forteller at “De skjønneste verdier parkvesenet hadde tilført oss, ikke var tilstrekkelig påaktet. Krigstiden hadde vist oss at det som bærer over når det virkelig røyner på, er den åndskulturen et folk er i besittelse av, men den telles ikke i kroner og ører. Det som er vakkert og godt, er med og skaper den åndskulturen et sterkt samfunn må bygges på. Forståelsen herav skulle muligens bevirke at parkvesenet fikk rummeligere arbeidsvilkår.”

En senere omtale av parkvesenets betydning for Kristiansand - denne gangen med en litt mer humoristisk vinkling - har overskriften “Byens unyttigste mann”, en avisartikkel i anledning Krafft sin 60-årsdag. I artikkelen står det blant annet:

“Han er byens unyttigste mann, og han er sjef for byens minst nyttige etat. Hvert år opplever han det forsmedelige i å se sitt budsjettforslag redusert til mindre enn det halve, først av fagutvalg, senere av finansrådmann og endelig av de samlede kor av folkevalgte. Likevel har han greid å ta adskillige tusener, ja millioner av skattebetalernes penger og strødd dem henover fjellknatter og jorden. Til ingen - absolutt ingen - nytte. Blott til glede - til byens lyst og lek. (...) Hvor fattig hadde ikke vår by vært, hvor gledesfri vår hverdag? Til nytte, målbart i penger, nei, det er det så avgjort ikke.”

Målbart i penger er det altså ikke, men til glede for befolkningen er det ingen tvil om.

fig.1.10.

Nodeland

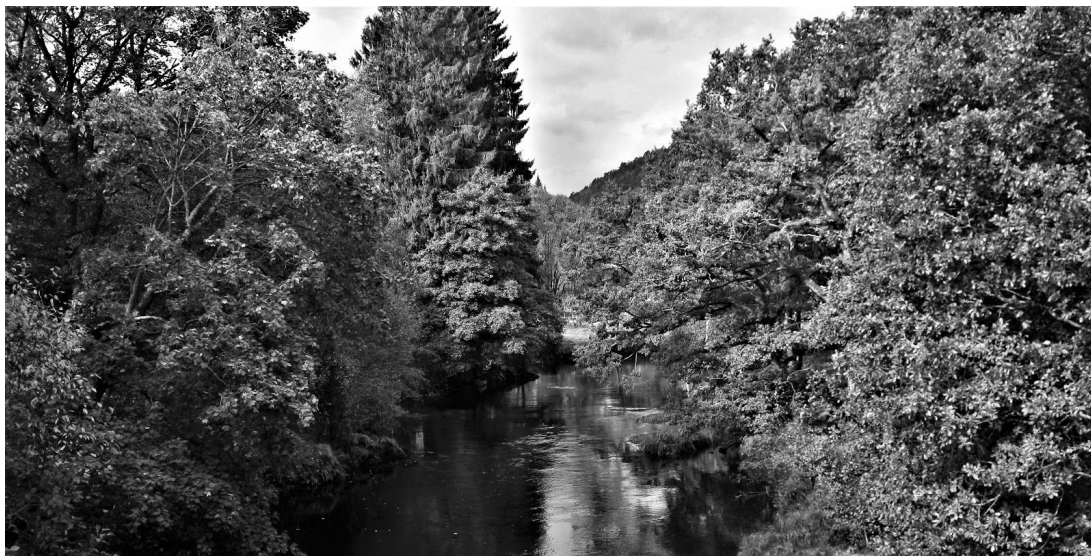

fig. 1.11. Frodig landskap langs Sygna

Tettstedet ligger en mil vest for Kristiansand by, og er en del av Songdalen kommune, som består av de to eldre kommunene Finnsland og Greipstad, slått sammen i 1964 til et totalt landareal på 216 kvadratkilometer. Den totale befolkningen er 6706 per 1. januar 2019 (SSB). Nodeland er det administrerende kommunesenteret, og ligger i Greipstad - den søndre delen av Songdalen. (fig.1.12.)

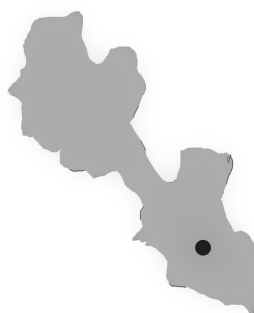

fig.1.12.

Historisk sett er Songdalen et landbruksområde, og mye av den lokale næringen i kommunen er i dag gård- og skogdrift - hovedsakelig lokalisert i Finnsland - den nordre delen. Mesteparten av kommunens befolkning bor forøvrig i Greipstad-området, og en høy

prosentandel jobber på arbeidsplasser utenfor kommunen, hvorav Kristiansand har den største rollen.⁴ Sørlandsbanen går gjennom dalen i den sørlige delen, og har stasjon på Nodeland i strekningen mellom Kristiansand og Stavanger. Motorveien E39 passerer helt sør i kommunen, og er hovedåren for ferdsel inn og ut av Songdalen i retning Kristiansand. Landskapet kan beskrives som et frodig dalstrøk med skogkledde åsrygger, og den karakteristiske elven *Sygna* (Kalt 'Songdalselven' i denne kommunen) renner gjennom Songdalen (fig.1.11), tett på de ulike tettstedene. I Nodeland sentrum finner vi Haugenparken, et lite rekreasjonsområde med utgangspunkt som en gave tildelt poeten Paal-Helge Haugen i 1995 i anledning hans 50-årsjubileum. Parken ble tildelt som en hilsen fra kommunen, og har blitt utviklet i samarbeid med en rekke kunstnere, arkitekter, og ikke minst med lokalt engasjement fra befolkningen i Nodeland.

Parken, slik den står i dag, ble ferdigstilt i 2014.

Like mye som Haugenparken hedrer Haugen sine kunstneriske bidrag, skal den fungere som det sentrale møtestedet i Nodeland. Som kommunesenter i en kommune som er såpass langstrakt og med såpass spredt bebyggelse, er det derfor interessant å studere effekten og potensialet til denne parken som et utgangspunkt for stedsutviklingen i Nodeland, og for tilhørigheten til lokalbefolkningen.

fig.1.13. Utsnitt fra Haugenparken

⁴ I alt arbeider 67 prosent av kommunens bosatte yrkestakere utenfor kommunen, hvorav 48 prosent i Kristiansand alene. Dette innebærer at det er en langt større andel av de bosatte yrkestakerne i Songdalen med arbeid i Kristiansand enn i hjemkommunen (33 prosent). Kilde: <https://snl.no/Songdalen>

Tangvall

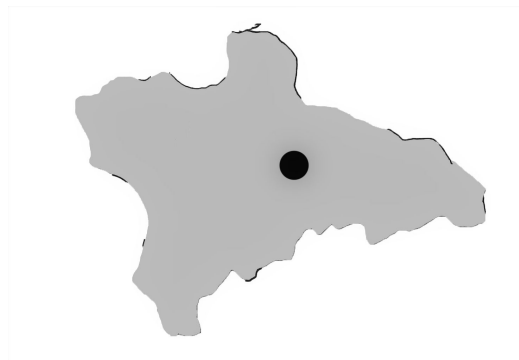

fig. 1.14. Tangvall sentrum. Bildet er hentet fra Wikipedia

“Tangvall er Søgnees handelssentrum, og ligger rett ved innkjørselen til Søgne. (...) med matbutikker, vinmonopol, serveringssteder, bank, post, torghandel og mange forskjellige type butikker.”

Slik beskrives tettstedet på ‘Visit Norway’ sine nettsider.⁵

Handelssentrumet Tangvall er også *kommunesenteret* Tangvall (fig.1.15), og har vært kommunesenter i Søgne siden 1974, da det ble flyttet fra nabostedet Lunde.

5

<https://www.visitnorway.no/reisemal/sorlandet/kristiansand/listings-kristiansand/tangvall-handelssentrum-i-s%C3%B8gne/20741/> sist oppdatert 03.09.2018. (Besøkt 13.05.2019)

fig.1.15. Tangvall i Søgne

Søgne er i seg selv et historisk område på Sørlandet med - blant annet - arkeologiske funn (*Sol*, eller 'Søgnkvinnen' på folkemunne, datert til å ha levd om lag perioden 6500 f.kr.), interessante internasjonale relasjoner, mye skipsfart, og med en populær skjærgård mellom Kristiansand og Mandal. Landskapet er ikke like dramatisk som det vi finner i Songdalen, men Søgne har sine kvaliteter i et frodig jordbrukslandskap. *Sygna* (kalt 'Søgna' i denne kommunen) renner videre fra Songdalen gjennom Søgne, og ut ved Høllen og skjærgården (fig.1.16), som kanskje er den mest karakteristiske delen av landskapet i kommunen⁶.

fig. 1.16. Skjærgården i Søgne

Arealet i kommunen omfatter totalt 151 kvadratkilometer, og huser per 1. januar 2019 en populasjon på 11 403. Per 1. januar 2018 bodde 9 343 av denne befolkningen i Tangvall (omtalt 'Søgne' i tabellen⁷).

Tangvall er et paradoksalt interessant område. Historisk sett ser ikke stedet ut til å bære mye relevans for Søgne kommune. Søker man i arkivene finner man mest omtale av Høllen og Lunde, som ser ut til å prege historiene som innbyggerne i kommunen har skrevet ned⁸. Noen tyske brakker fra 2. verdenskrig kan se ut til å ha dannet en tidlig struktur for stedet, men

⁶ Dette området skildres av en omfattende mengde historiske bilder fra kommunen, så vel som i malerier og tegninger fra innbyggere og besøkende.

⁷ Kilde: SSB <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/befsett/aar> (besøkt 03.04.2019)

⁸ Blant annet har boksamlingen '*Søgne Før og Nå* (1984)' har gått grundig til verks med å skildre livet i kommunen gjennom historien, men det finnes lite informasjon om historien og utviklingen av Tangvall.

utenfor disse, hadde stedet lite mer enn noen gårder - i krysset mellom Lunde i vest og Høllen i sør. Nevneverdig bakgrunnshistorie eller ikke, kommunesenteret ligger uansett der, og tettstedet har de mest sentrale funksjonene samlet i Tangvall sentrum.

I motsetning til Nodeland, har ikke fokuset til Søgne kommune sitt sentrum i Tangvall vært på en naturpark, men heller et bytorv som både samlingsplass og rekreasjonsområde for innbyggerne.

Torvet ble etablert i samme prosess som utviklingen av Tangvall som sentrum, som en samlingsplass ved de mest sentrale funksjonene: Rådhus, bibliotek og landhandel. Det er dette torvet som vi skal se videre på, i kontrast, men ikke nødvendigvis i motsetning, til de to andre, mer naturorienterte parkene i sin visjon.

*

3. Sted, rom, og vårt forhold til omgivelsene

“Our relationships with places are as necessary, varied, and sometimes perhaps just as unpleasant as our relationships with other people.” - Edward Relph (1976, s.141)

H V A

Det følgende kapittelet vil gi et lite innblikk i temaet om stedsforståelse. Dette temaet er stort, og spenner over en rekke fagfelt som ligger utenfor min spisskompetanse som landskapsarkitekt. Men utgangspunktet for å diskutere *stedet* (som - etter min mening - er et helt essensielt konsept i en landskapsarkitekt sitt arbeid), er avhengig av et engasjement i diskusjoner som har opphav i filosofiske spørsmål, sosiologisk forskning, og arkitektoniske debatter - blant annet.

H V O R F O R

Målet med essayene er ikke å gå i dybden av konseptet om stedsforståelse, men heller å utforske informasjon fra et bredere spekter, og finne de punktene som berører den aktuelle situasjonen i Kristiansand, Søgne og Songdalen. Dette er et forsøk på å tilrettelegge for en grunnleggende forståelse av menneskets opplevelse av steder, og hvordan et bevisst forhold til denne relasjonen (vår opplevelse) kan utgjøre store forskjeller for ethvert sted; fra problem til muligheter.

H V O R D A N

Forståelse av sted handler om følgende faktorer: Det handler om det romlige. Det handler om vår tilnærming til landskapet rundt oss. Det handler om vårt språk, om hvordan vi kommuniserer våre tanker og ideer. Det handler om vår sjel, om hvordan vi kjenner og føler personlige tilknytninger til omverdenen. Det handler om oss som mennesker, i en verden hvor vi former omgivelsene etter vårt perspektiv.

Før vi kan si noe konkret om sted og tilhørighet, må vi identifisere noen sentrale begreper som rammer rundt dette temaet. De faktorene som nevnt ovenfor danner en stor del av dette rammeverket, og vil bli adressert gjennom de ulike tekstene. Det gjennomgående fokuset som

binder disse essayene sammen, er på den tilhørigheten vi alltid - som individ eller kollektivt - har til ett eller flere steder. De følgende tekstene vil utforske dette fra ulike synspunkter.

Sted og Rom: Noen spørsmål

Tanken om en park som et element i bildet av en by eller et tettsted skaper for oss umiddelbare assosiasjoner til et rom for liv og bevegelse. Så lenge vi kan forestille oss det blir disse stedsbildene en del av oss, enten midlertidig eller varig, som en del av vår individuelle virkelighet. Samtidig eksisterer stedet i en kollektiv forståelse av rommet, som et resultat av en sosial konstruksjon. Geografen Edward Relph forklarer at stedet rekonstrueres kontinuerlig gjennom hverdagens gjøremål, av ritualer, minner og myter som deles av samfunnet: *"...(stedet) er konstruert og erfart gjennom felles opplevelser og involvering av delte symboler og meninger."*(Relph, 1976, s. 34). Men hva slags eksistens har stedet utenfor individet sitt forhold til det? Eller eksisterer stedet utenfor mennesket i det hele tatt? Hvordan tar vi høyde for disse spørsmålene når vi foretar oss endringer som påvirker det fysiske rommet? Sammenhengen mellom det fysiske rommet og vår psyke er tydeligere enn man ofte våger å tenke over, forteller Relph (1976, s.141), og adresserer den nødvendige koblingen mellom mennesket og omgivelsene. De to følgende essayene dypper foten i det nokså abstrakte, men viktige temaet om menneskets forhold til rommet.

Det romlige

I en nylig publisering om barn og unge sitt forhold til by og sted, tilrettelegger Oddrun Sæter og Sissel Seim (2018) for en rekke tilnærminger til diskusjonen i et kapittel om definisjonen av Det Romlige. Dette essayet støtter seg tungt på de referansene som de trekker frem som relevante i diskusjonen. De forteller blant annet at: “(...) i mange av feltets teorier ses stedet som det som kommer først: stedet vi kommer fra når vi fødes, stedet der omsorg omgir oss, og stedet vi identifiserer oss med, det som gir vår hverdag mening” (Sæter & Seim 2018, s.19). Dette forteller om stedet som en førende faktor for vår tilknytning til opplevde og forestilte situasjoner. Perspektivet søker mot det mer fysiske i vår oppfattelse av sted og rom, og vår nødvendighet av å reflektere bilder og opplevelser gjennom oss selv. Eksemplet som nevnt ovenfor av Sæter & Seim, “Stedet vi identifiserer oss med”. Stedet former deg, men det er heller ikke stillestående. Steder kan oppdages og endres, avhengig - blant annet - av perspektiv. Perspektivet forteller om det synet man har på omgivelsene til en hver tid, og brukes her som en mer passiv forståelse av omgivelsene. Samtidig er perspektivet spontant, og adaptivt. Eksempelvis sier vi at *(noe) endret perspektivet mitt*, eller mer oppfordrende i utsagn som *du burde prøve å se (noe) i et nytt perspektiv*, som en måte å formidle at stedet som du ser det, ikke er den ultimate tolkningen av det. Det er stedet som du opplever det, til grunnlag for sammenligning med alle individuelle oppfattelser av det. Dette omfatter i stor grad det fysiske aspektet ved stedet, som Sæter & Seim argumenterer for: “Steder kan også ses som elementer i det som kalles landskap, som i større grad defineres av topografi og bebyggelsesstrukturer, og som er mer optisk enn sosialt basert.”(S&S, 2018, s.20). Landskapet er i større grad gjenstand for persepsjon. De forteller videre om Edward Casey (2001) sitt argument om hvordan vårt ‘selv’ er tilknyttet stedet, men da heller gjennom kroppen mer enn bevisstheten. Han bygger mer på en forståelse av kroppen som utgangspunktet og hjemkomsten for stedserfaringer (S&S, 2018, s.25), i et syn på at stedet som preger oss, også blir preget av oss. Poenget til Casey er at vi ikke kan forestille oss grenser og romlighet før våre kropper har erfart steder. De ulike opplevelsene innskrives i kroppen, stedene blir en del av vår livshistorie, og innlemmes slik i en sosial kontekst.

En annen viktig kommentar som Sæter & Seim (2018, s.20) referer til i diskusjonen om rommet slik vi opplever det, er hentet fra den sosiologiske pioneren Emile Durkheim, som argumenterer for rommet som et “krystallisert” sosialt rom:

“Det er nemlig ikke sant at samfunnet bare består av individer. Samfunnet omfatter også materielle ting, som spiller en viktig rolle i det felles liv. Den sosiale kjensgjerning materialiseres i blant i så høy grad at den blir en del av omverdenen. En bestemt type arkitektur, for eksempel, er et sosialt fenomen. Likefullt er det til dels legemliggjort i hus, i alle slags bygninger, som når de først er bygd, får selvstendig virkelighet, uavhengig av individene. På samme måte er det med kommunikasjonsveiene og transportmidlene, med de instrumenter og maskiner som anvendes i industrien eller i privatlivet, og som uttrykker teknikkens tilstand på ethvert tidspunkt av historien, slik er det med skriftspråkets situasjon – og så videre. Samfunnslivet er her liksom krystallisert og festet til materielle bærere. Herigjennom er det blitt utvendiggjort, og virker på oss fra utsiden (Durkheim, 1978, s. 173).”

Dette synet forklares som en sosial morfologi, og perspektivet til Durkheim viser en måte å se på rommet som et konstant skiftende bilde av vårt forhold til de materielle omgivelsene.

Henri Lefebvre, som diskuterer menneskets konstruksjon av rom (Lefebvre, 1974), analyserer dette i likhet med Durkheim fra et sosiologisk perspektiv, og henter fra filosofi og lingvistikk i sin presentasjon av problemet. Han er interessert i problemet med språkets barriere i vår forståelse av det opplevde. Ved å kommunisere ideen om rom, blir vi konfrontert med to illusjoner. Den ene blir kalt den ‘transparente’, og den andre omtales som den ‘realistiske’ (Lefebvre, 1974, s.27). Den realistiske illusjonen forklares i relasjon til en filosofisk idé om naturlig simplisitet, en ‘naïv’ forestilling om objektene, ‘tingenes’ eksistens, som mer substansiell og ekte enn subjektet, altså det tenkende mennesket. Blant lingvistene eksisterer en slik idé i at språket kan ha en ‘substansiell virkelighet’, i tanken om at språket kan sees på som “...*En bag med ord, hvor det korrekte og passende ordet for hver ting eller ‘objekt’ kan plukkes ut*” (Lefebvre 1974, s. 29). Det leste ser vi derfor som ekte, fordi vi opplever de forestilte og symbolske dimensjonene av teksten som sannhet i forhold til beskrivelsen. Hvis vi motsier oss denne ‘naturalistiske’ ideen, sier Lefebvre, faller vi automatisk rett inn i den andre illusjonen - den av det transparente. Han argumenterer at den transparente illusjonen eksisterer mellom det sosiale (det realiserte) rommet på den ene siden, og det mentale (tanke- og uttrykks)rommet på den andre siden. Den generelle ideen blir den at en *kryptert realitet blir leselig takket være oppfinnelsen av språk først, og senere av skrivekunsten* (Lefebvre, 1974, s.29). Denne tankegangen legger til rette for menneskets (historiske) tro på opplysning og kunnskap gjennom språket.

It is said, and believed, that this decipherment is effected solely through

transposition and through the illumination that such a strictly topological change brings about. (1974, s. 28)

Men hvordan kan man si at det kjente og det transparente, er én og samme ting i diskusjonen om det romlige? Poenget til Lefebvre er at i (den vestlige) filosofien og kulturen, er språket og det skrevne ordet lagt så stor vekt på at det ødelegger en sosial praksis som det i utgangspunktet var designet for å dekke over.

The fetishism of the spoken word, or ideology of speech, is reinforced by the fetishism and ideology of writing. For some, whether explicitly or implicitly, speech achieves a total clarity of communication, flushing out whatever is obscure and either forcing it to reveal itself or destroying it by sheer force of anathema. Others feel that speech alone does not suffice, and that the test and action of the written word, as agent of both malediction and sanctification, must also be brought into play. (1974, s.28)

Disiplinen av skriftspråket symboliserer den av subjektets forståelse av objektet. Slik blir det ikke-kommuniserte brakt inn til den kommuniserbare verden, og det u-kommuniserbare forblir uten eksistens inntil vi kan beskrive det (fig.1.17)

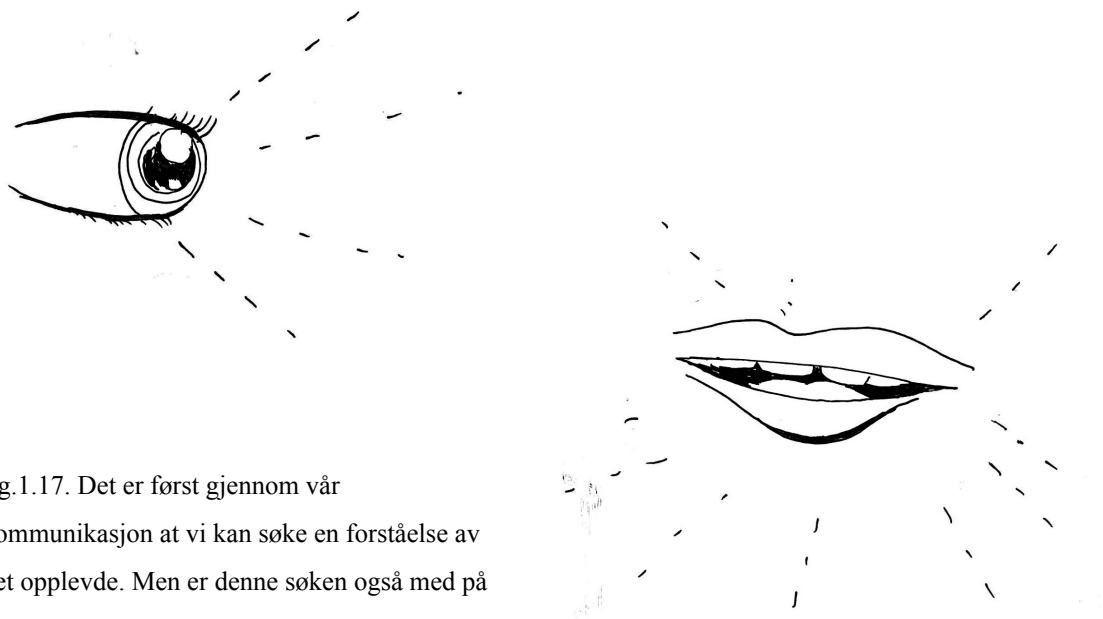

fig.1.17. Det er først gjennom vår kommunikasjon at vi kan søke en forståelse av det opplevde. Men er denne søken også med på å maskere vår genuine oppfattelse av omgivelsene?

Tanker om stedsidentitet

Innledningsvis i Børud & Røsnes' tekstbok "Prosjektbasert Byutvikling" konstateres det at: "(...) fysiske omgivelser har egenskaper som er kontinuerlig foranderlige" (Børud & Røsnes 2016, s. 13). Videre diskuteres menneskets tilhørighet til bestemte fysiske omgivelser. For i disse omgivelsene, som i økende grad er dominert av menneskelige konstruksjoner, har vi et ansvar, som arkitekter og planleggere; å skape meningsfulle omgivelser.

Det finnes mange håndbøker for planlegging og design av områder, og en fellesnevner er å søke en forståelse av det spesifikke området som man studerer/prosjekterer. Går man dypere inn i hva en forståelse av et område innebærer, dukker konseptet om identitet opp som et av de viktigste. Men hva er egentlig identiteten til et sted? Er det de fysiske, identifiserbare elementene? Er det individene og kulturen som finnes der? Er det naturen?

Med identitet mener vi ofte det totale bildet av et område, med tilhørende samfunn og natur. Dette er en heller upresis beskrivelse. Resultatet blir ofte at man bruker identitet som en metafor for et steds kvaliteter - eller en mangel på kvaliteter. Hvis vi skal forstå hva som gjør noen steder vellykkede, mens andre forvitrer, er det viktig å forstå de begrepene som vi anvender for å analysere og arbeide gjennom. Denne teksten diskuterer *betydningen* av begrepet identitet, samt tilknytninger, og problemer som oppstår når man blander og erstatter begreper i forsøk på å studere og beskrive et sted.

For å kunne forstå hva konseptet om identitet tilknyttet sted og rom innebærer, er vi nødt til å starte med definisjonen av begrepet. Oxford-dictionaries' definisjon av "Identitet" beskriver: "The fact of being who or what a person or thing is"⁹. Faktumet at noe er akkurat det det er, innleder en tanke om at alt vi ser og tar på har en identitet, fra en stein til et rådyr, uavhengig av objektet eller subjektets evne til å kommunisere sin egen eksistens. Altså, vi sanser, og forstår at noe *er*. Når vi snakker om identitet i relasjon til sted, er vi nødt til å diskutere hva begrepet betyr for et kollektiv av ulike komponenter med egne identiteter. Utgangspunktet ligger i oss som mennesker.

⁹ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/identity> Oxford university press 2018, hentet fra world wide web 15.12.2018

I den forrige teksten (Det Romlige) ble det argumentert at sted og rom først oppstår ved vår bevisste, sanselige tilknytning til det. I tillegg ble diskusjonen om språkets rolle i konstruksjonen av sted og rom tatt opp. For hvis vi bruker Lefebvre sitt problem i det 'transparente' ved vår tilnærming til språket (Lefebvre, 1974, s.29) som utgangspunkt, kan vi argumentere at det er først *når vi tar på oss oppgaven med å beskrive noe, at ideen om identitet oppstår*. Hvis et sted (i denne teksten forstått geografisk som et avgrenset område) kan ha en identitet, hva er det vi mener med dette? Umiddelbart styres tankene mot det unike. "Every place is potentially a brand" skriver Jan Sircus (2001, s.31). Han illustrerer måten vi lever ut steder gjennom vår oppfinnsomhet, og vår trang til å tilknytte sansbare oppfatninger sammen for å gi mening til omgivelsene rundt oss. Alt fra lukt, hørsel, syn, så vel som taktile innflytelser, er essensielt for vår forståelse, og videre - identifisering - av et sted. Utsagnet til Sircus sammenligner geografiske områder med markedsføring, men når han snakker om varemerker, ligger sammenligningen i det at hvert suksessfulle varemerke innehar et konsistent, tydelig uttrykk. Når vi snakker om steder, handler dette om at vi ofte har et klart forhold til spesifikke områder. Dette kan være dypt personlig, men det kan på samme måte være et forhold som deles med et relativt stort antall mennesker. Når flere kjenner de samme gatene, kryssene, bygningene, naturen i og rundt, samt lukten og lyden, oppstår det en form for kollektiv forståelse av stedet. Et suksessfullt sted, i varemerke-forstanden, lar det ikke være noen tvil hva som definerer dette området. Landemerket er et av de mest effektive utgangspunktene for å oppnå et tydelig uttrykk. Ved sin styrke i det umiddelbare er det lett sammenlignbart med en god logo. Ved videre interaksjon med et område danner vi, som Lynch (1960, s.9) forklarer; "Mental Maps". Det vil si, vi organiserer området ut fra de elementene på stedet som vi klarer å huske. Jo tydeligere disse kartene er, desto tydeligere kan man forstå om uttrykket til området er konsistent.

Dette er en interessant ledetråd til hva begrepet identitet kan inneholde for et sted. Felles subjektive oppfatninger av et område *identifiserer* de mest typiske trekkene, og styrker historien gjennom dette uttrykket. Men er det vi identifiserer i et område *identiteten*? Dette er ikke kun et resultat av "imageability" i forhold til utseende og funksjon som en aktiv strategi for utvikling av byer og tettsteder. Det legger også til rette for en forståelse av - i mangel på et mer presist begrep - *sjelen* i et sted.

Ideen om stedets sjel er kanskje best utforsket i et fenomenologisk perspektiv, hvis vi argumenterer at det ikke finnes noen objektiv verden utenfor og separat fra oss selv. Med andre ord: Hva omgivelsene representerer er vår egen subjektive konstruksjon¹⁰. Vi legger vår persepsjon til grunn for opplevelsen av et sted, og hva som manifesterer seg er en refleksjon av hva vi leser ut fra elementene og komposisjonen, hvordan vi har tilnærmet stedet, og hvordan stedet har interagert med oss. Et sted kan derfor oppfattes som sjelfullt ved tilfeldigheter i relasjon til personlig psyke (godt/dårlig humør), klima (godt/dårlig vær), og ikke minst, inntrykk skapt som resultat av interaksjoner mellom mennesker på stedet (heldige/uheldige opplevelser). Stedet i seg selv eksisterer som en del av en identifiserbar komposisjon. Vi arrangerer elementene, avgrensner områdene og tolker innholdet. Men stedets sjel, og videre dets påvirkning på subjektet, er en heller mystisk, og mer filosofisk idé. Dette angår i stor grad forestillingen om Genius Loci - et gammelt latinsk konsept om stedets ånd, eller en energi som kan beskrive det spesielle med et sted. Christian Norberg-Schultz knyttet konseptet opp mot Heideggers definisjon av fenomenologi, og satt det inn i et arkitektonisk perspektiv. Når Norberg-Schultz (1979) introduserer begrepet identitet, benyttes det som et verktøy for å forklare stedet som en forståelse av det kulturelle landskapet, altså de stedene vi som mennesker har valgt å bosette oss. Schultz skriver at: "(...) Naturen skaper en utstrakt, forståelig helhet, et "sted", som, i samsvar med lokale omstendigheter har en særegen identitet." (Norberg-Schultz (1979, s.10) Allerede i den etterfølgende setningen erstattes begrepet "identitet" med *ånden* til stedet, for lettere å illustrere ideen som han forsøker å kommunisere. Videre benyttes bl.a. konseptet *karakter* på samme måte som identitet ble innledet tidligere, for å forklare det spesielle med et gitt sted. Konseptet *karakter* har en langt mer teatral og dramatisk tyngde enn det *identitet* bærer med seg, som om et sted har en bevissthet i forhold til sin presentasjon. En karakter beskrives i en utbrodering av stedets uttrykk, men bør ikke forveksles med identitet - spesielt ikke hvis identiteten i utgangspunktet skal beskrive stedet i seg selv. En karakter *gis*, men en identitet *er*. Her oppstår et problem i forhold til vår tilnærming av konseptet identitet. Situasjonen legger til rette for en hypotese om et steds identitet som den kollektive forståelsen av områdets unike natur.

¹⁰ Carmona, M et. al. 2003. s.120. *Public Places - Urban Spaces*, Routledge, London

Dette er ikke tilknyttet spesifikt mot estetiske verdier (Temaet er - i likhet med det av Genius Loci - emne for en langt større diskusjon enn presentert i denne teksten), men i like stor grad til de sosiale konstruksjonene som dominerer det skiftende uttrykket - og videre, karakteren/de ulike karakterene som et sted kan inneholde. Hvis vi går ut fra at begrepet karakter er mer definerende enn begrepet identitet for et område sitt uttrykk, kan følgende påstand stilles, at det er enklere å forestille seg et område med sterk karakter, enn et område med tydelig identitet.

Montgomery (1998, s.94) skriver at “det er en relativt enkel oppgave å tenke på et suksessfullt sted, gå dit, og vite at dette er et suksessfullt sted. (...) Men det er langt vanskeligere å vite hvorfor et sted er suksessfullt, og om enn - hvordan en slik suksess kan genereres ved å legge forholdene til rette”. Vi kan ikke unngå å bli påvirket av tidstypiske modeller og metoder som er vist effektive i visse sammenhenger, men som profesjonelle er vi nødt til å innrømme at det er så utrolig mange faktorer som kan få et sted til å fungere, og mange av dem er fortsatt luftige, eller “ubeskriverlige”, hvis satt på spissen.

Begrepet identitet ser ut til å være et slikt ‘ubeskriverlig’ tilfelle. Vi kan se et tettsted, og som utenforstående identifisere området som et veikryss i en beskrivelse. Samtidig kan en som har opplevd området tettere til seg selv over en lengre periode, identifisere området som noe helt annet. Finnes det da et potensiale for en kollektiv forståelse av hva et sted er? Eller er vi nødt til å se på ideen om identitet som et resultat av hvert enkelt menneske sitt behov for å skape mening i sin egen tilværelse? Som Norberg-Schulz skriver i essayet *Øye og Hånd*:

“Menneskets primære behov er å oppnå fotfeste i det forgjengelige. Det gjelder med andre ord å finne et standpunkt, slik at den verden man er delaktig i, blir bestandig og meningsfylt.”

(Norberg-Schulz, 1997, s.15). Tar vi ansvar for identiteten til et område? Eller kan vi ta høyde for at identiteten til stedet eksisterer uavhengig - som en sjel - og videre argumentere for en appell til denne sjelen? Det er lite overbevisende, om enn aldri så poetisk. Derfor kan vi spørre: Når vi går i gang med å beskrive de elementene som preger identiteten til et område, vet vi hvorfor vi fremmer noen elementer, og utelukker noen andre? Manifesterer vi egentlig våre egne idealer ved å fokusere på problemer og løsninger som tiltaler vår personlige og/eller profesjonelle smak? I hvilken grad klarer vi å se forbi vår egen identitet, når vi beskriver noe utenfor vår egen kropp?

Hvis vi ikke klarer å se et sted for det det er - upåvirket av våre egne synsvinkler - så burde vi kanskje heller omtale det identifiserte resultatet i form av utredninger som f.eks.

nøkkelementer som anses essensielle for området. Det er ingen tvil om at dette er en klønete måte å fremstille en tolkning på, i kontrast til den retorisk effektive måten å fortelle at *dette er identiteten til området.* Overbevisningsevnen i språk kan i stor grad tåkelegge betydningen av visse begreper. Når begrep blir tåkelagt til det nivået hvor det mister essensen - selve poenget med å benytte seg av det - er man nødt til å ta et steg tilbake, og ta et oppgjør med de ulike assosiasjonene som har overskygget den opprinnelige betydningen.

*

Åpent rom for hva?

I *The Death and Life of Great American Cities* (1961) adresserer Jane Jacobs behovet for strategisk anlagte parkområder. Ved argumentet at åpne arealer og parkområder er noe utelukket positivt og alltid ettersøkt av planleggere og utbyggere, spør Jacobs seg: *“Mer åpent rom for hva? (...) Folket bruker ikke åpne arealer i byene fordi de er der og fordi planleggere og designere ønsker at folk skal bruke dem.”* (Jacobs, 1961, s.117)

Spørsmålet *“Åpent rom for hva?”* går til angrep på de mislykkede park-områdene, og stiller et veldig grunnleggende, men i flere situasjoner - undervurdert - spørsmål: *Hvorfor* skal folk bruke dette området? Å lokke med rekreasjon og grønne lunger når kun et stykke av veien. I tillegg til en rekke grunnleggende faktorer finnes det unike sammenhenger og muligheter som må utforskes på hvert eneste potensielle sted. Hvordan disse mulighetene, - eller utfordringene - er løst, vitner til stedets omdømme. Å utarbeide en universell oppskrift for å sikre gode parkområder er en håpløs oppgave, men det finnes noen grunnleggende behov som må utforskes for ethvert område. Disse behovene kan deles i to kategorier: Behov for geografisk smarte løsninger, og behov for sosialt bevisste funksjoner.

Med “geografisk smarte løsninger” defineres ikke betydningen av *geografi* her under vekten av de samfunnsrelaterte faktorene som ligger i begrepet. Løsningene som diskuteres her er i størst grad relatert til og avhengig av de naturbaserte relasjonene i begrepet. Disse relasjonene utforsker teoretikeren John Dixon Hunt i boken *Historical Ground* (2014). Hunt diskuterer det historiske grunnlaget som eksisterer på hvert eneste sted, og begynner med å beskrive tyngden av naturens historie for stedet. Her ser vi et behov for utforming etter hensyn til - først og fremst - geologi, topografi og klima, elementer Hunt beskriver som det “fysiske Genius Loci”(Hunt, 2014, S.14), eller hva i denne teksten oversettes til ‘den kvantifiserbare ånden’ i et sted. Dette dreier seg om de verdier som vi kan lese ut fra en rent fysisk analyse. De tre nevnte faktorene - geologi, topografi og klima - beskriver området via en tidslinje som strekker seg mye lengre enn menneskets eksistens i sin helhet, og forteller oss på denne måten at disse faktorene legger sine premisser for vårt design, uavhengig av de ideene som måtte blomstre i løpet av menneskets levealder. Det er på én og samme tid mulighetene og utfordringene som ligger til rette på et sted. Geologi - den dype historien av jordens utvikling sett gjennom stein og fjell; topografi - terrenget, slik vi ser og utforsker det visuelt og til fots; Til slutt, klima - formgiveren av overflaten og de materialene som vi benytter oss av til enhver tid. Å sørge for geografisk smarte løsninger er å sørge for at disse fysiske faktorene både er respektert og utforsket på stedet. Det innebærer å se på utfordringene og mulighetene slik de viser seg i dag, like mye som de har preget området i tidligere epoker. Historien, det vil si den informasjonen som vi kan hente fra tidligere former og tilstander som har gitt sitt preg på utviklingen, er derfor et nøkkelelement i denne utforskningen.

Innledningsvis i *Historical Ground* diskuterer Hunt problemet om hva den sanne historien er, et (stort) spørsmål om kredibilitet, fokusert mot det vi kan lese og studere i et område.

Et argument som kommer fram, er en påstand om at landskapet kan, og kanskje burde leses som et palimpsest - som et resultat av de ulike lagene som til ulike tider har tilført, omdannet, reversert og modifisert området - enten for å finne en autensitet i designet, eller for å skape sin egen historie:

Det du ser er ikke resultatet av et design i seg selv, men lagvis av historisk grunn. Det du ser har ikke nødvendigvis en tilknytning til det historiske, men det kan inkorporeres. Hvis den sanneste poesien ligger i det imiterte, kan faktisk sannheten til hagekunst ligge i et palimpsest, både imitert og ekte. (Hunt, 2014, s.6-10)

Sett gjennom ulike eksempler på design som aktivt tar stilling til slike ideer, forstår Hunt hvordan designeren kan sees som en kurator for vår oppfattelse av stedet. Individets perspektiv vil alltid forvrengne intensjonen til designeren i varierende grad, men fortellinger og symbol veileder oss til et mer samlet inntrykk, noe som danner en mer helhetlig opplevelse av området.

De sosiale funksjonene er på den andre siden de potensielle pådriverne som en park kan og bør vurdere i en gitt lokasjon. Dette er kanskje best forklart i kapittelet “The Use of Neighbourhood Parks” fra Jacobs. I hovedsak handler denne diskusjonen om den utfordringen som en park tilføyer et område ved etableringen av akkurat denne spesifikke parken. Jeg velger her å holde meg til kategorien “nabolagsparker” etter Jacobs’ beskrivelse: *“They are typically intended for bread- and butter-use as local public yards - whether the locality is predominantly a residential place, or a thoroughgoing mixture.”* (Jacobs, s.118) Disse eksisterer på et litt annet grunnlag enn de mer høytidelige “turistparkene” som man finner i byer eller på særegne lokasjoner. For der hvor en turistpark - f.eks. en frodig botanisk hage eller en ambisiøs slottspark - eksisterer på den ene siden av skalaen som en ‘generator av attraksjon’ med seg selv som grunnlag, er alle nabolagsparker, på den andre siden: Et vesen skapt av sine omgivelser, og av den måten som omgivelsene kan generere en gjensidig støtte gjennom ulike bruksmåter, eller feile i å generere en slik støtte (Jacobs, s.128). Denne situasjonen beskriver det som jeg velger å illustrere som en spiral av hendelser, basert på potensialet og utfordringene med å opprettholde eller endre den eksisterende situasjonen på et gitt sted. En park som hverken klarer å forbedre, løfte eller stabilisere de nærliggende verdiene til sine omgivelser, altså per definisjon en mislykket park, risikerer i stor grad å påvirke nabolaget i en abstinens - eller et vakuum - av et sted, noe som ytterligere vil risikere å gi strøket et negativt omdømme. Å reversere den negative spiralen er ikke umulig, men jo lengre situasjonen har fortsatt å forverre seg, desto mer omfattende blir en eventuell snuoperasjon. Så hvordan unngår man - fra parkens perspektiv - at området i første omgang blir et vakuum i stedet for et sted?

Svaret er ikke enkelt eller universelt, men noen regler kan legges til grunn for å unngå uheldig utvikling. Det første premisset faller tilbake til dette kapittelets innledende diskusjon: Nemlig *hvorfor* trenger vi en gitt park? Og hvordan skal vi utforme den? Hva slags tilbud bør ligge til rette?

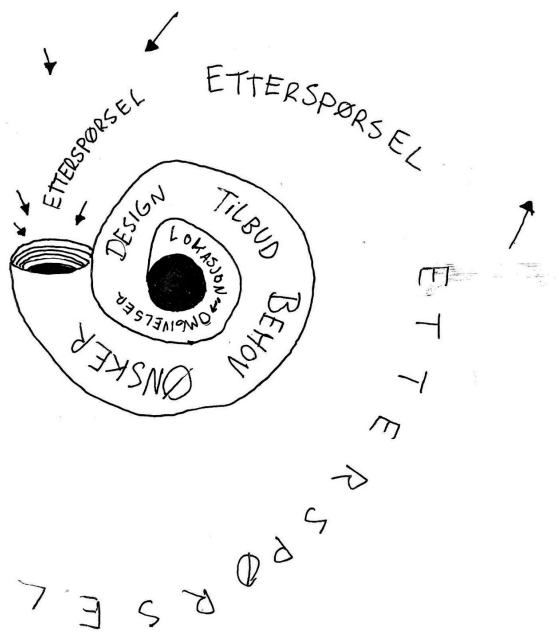

fig.1.18. Figuren illustrerer det voksende potensialet for stedet, sett ut fra noen grunnleggende premisser: Lokasjon-omgivelser-Design-Tilbud-Behov-Etterspørsel. Spiralen illustrerer det voksende potensialet i hvert ledd, fra utgangspunktet (Lokasjon/omgivelser), gjennom presentasjon (Design/Tilbud), til bruk (Behov/ønsker). Etterspørselen illustrerer stedets omdømme. Hvordan resonerer stedet med lokalbefolkningen? Og hvorvidt strekker omdømmet utenfor lokalsamfunnet? Dette kan ses som direkte tilknytning til disse leddene.

Jacobs sammenligner plassering og utforming av parker med butikkenes potensiale for å lykkes (Jacobs, s.140-142). I hovedsak dreier dette seg om hva stedet tilbyr som grunnlag for tiltrekningskraft (fig.1.18). Lik en butikk, opererer en park i forhold til plassering etter behov eller impuls. En butikk som ligger i utkanten av et område behøver en tiltrekning som krever reisen ut dit, i motsetning til en butikk lokalisert i et område hvor mennesker beveger seg uavhengig av dens funksjon. Den sistnevnte appellerer til spontanitet og supplement, et sterkt behov vi har for å kjenne lykke i hverdagen. Dette er ikke en destinasjon i seg selv, men blir et viktig element for å skape liv i en del av et mer travelt område. Den behovsbaserte butikken blir en destinasjon i seg selv, da man er nødt til å dra ut til dette stedet for å ha mulighetene til å dekke et gitt behov. Hva gjelder parker, er eksemplene som eksisterer i behov-kategorien avhengig av ytterliggende faktorer som genererer interesse for området.

For selv om vi skulle ønske det, er ikke flott utsikt og utsøkt landskap “behovsvarer” (Jacobs, s.142). Viktig, men kun suksessfulle som en del av et mer tydelig fokus for oppmerksomhet (Her må det stresses at dette argumentet rettes mot parkområder i by- og tettsted-sammenheng). Det som vi imidlertid kan identifisere som behov i tilknytning til parker innebærer vann (svømming, fiske, etc.), sport og aktivitet, så vel som fornøyelse (i form av karneval og sirkus-like fasiliteter). I tillegg finner vi at kulturelle goder som musikk og skuespill (scener, tribuner mm.) fungerer som behov.

Når vi i neste seksjon av oppgaven skal analysere de tre utvalgte områdene, tar vi med oss disse faktorene som premisser for parkens design, og ser på de ulike behovene som er vurdert og utført i utformingen av parkområdene.

4 Analyse: Haugenparken - Wergelandsparken - Tangvall Torv

Nå som vi har mulighet til å observere stedene gjennom en mer teoretisk linse, går vi i denne delen i gang med en analyse av de utvalgte områdene i Haugenparken, Wergelandsparken og Tangvall Torv. Hensikten med analysen er todelt. Den første - og viktigste hensikten - er å adressere de ulike kvalitetene som områdene innehar, og hvorvidt disse har formet omgivelsene omkring. Den andre hensikten er å opplyse om aspekter ved disse områdene som kanskje ikke har blitt fokusert på tidligere, og si noe om potensialet som ligger i disse områdene. Altså vil noen deler av resultatene forventes å komme fram som åpenbare svar, mens andre deler vil medbringe nye syn på verdigrunnet som vi legger til grunn for videre utvikling og forvaltning. For mange vil analysen gi en dypere generell forståelse og fornøyelse av de utvalgte - og øvrige parkområdene.

Å ta for seg alle parkområdene ville tatt fokus vekk fra oppgaven i sitt omfang. Det som er valgt å fokusere på her, er sentrumsparkene. Grunnen er enkel: I Nodeland finnes det kun én relevant park, og den ligger i sentrum. I Tangvall er det som nevnt tidligere ingen parker, men et torg i sentrum, som tjener det samme formålet som Haugenparken. I Kristiansand finner vi begge deler. Wergelandsparken fungerer godt som et utgangspunkt for denne oppgavens diskusjon, da parken markerer starten på Kristiansands forhold til grøntområder. Samtidig er Wergelandsparken en sentral del av torget i Kvadraturen, og kobler de utvalgte områdene sammen - riktignok i en litt større skala. Men funksjonene, som vi skal se, forblir i sin kjerne de samme.

Haugenparken

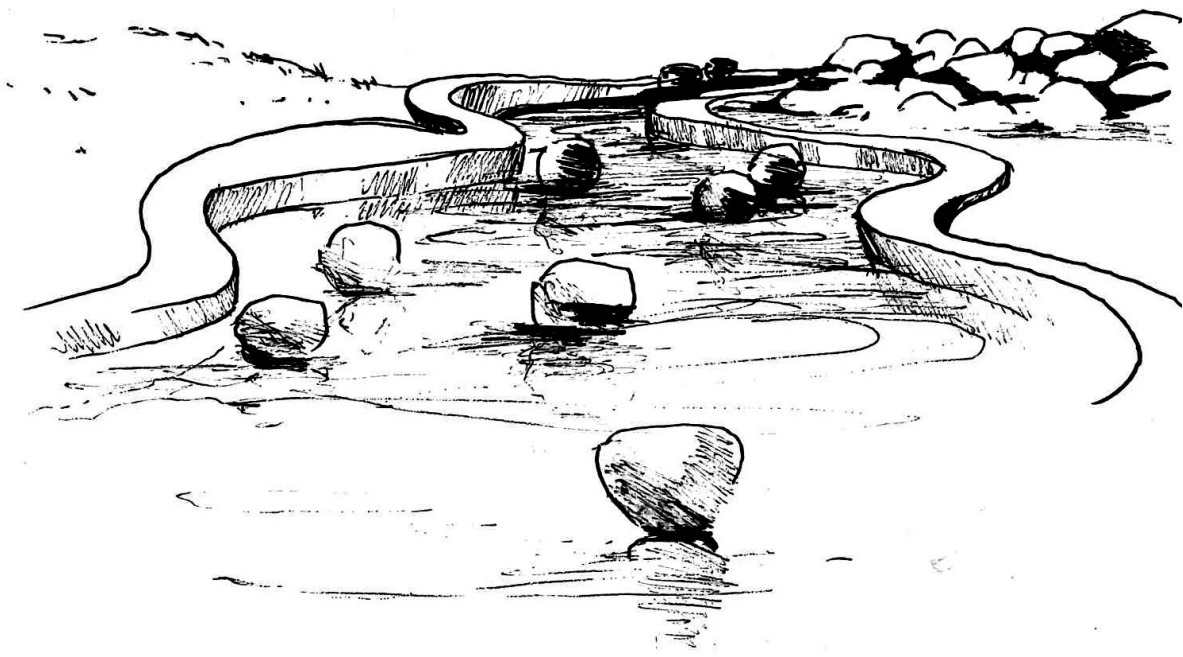

fig.1.19

*det var steingjerda
som batt verden
saman*

*strake band frå elva
til fjellet
varme å sitje på
i sommarkvelden*

*steinene kila inn
mot kvarandre
med uendeleg tolmod:
tid og nevar*

*slåtteteigane tett inn til gjerdet
fullmogne og klare for ljåen
tykk eng mot stein:
slik fekk vi først sjå
at det er mogeleg
å forandre verden*

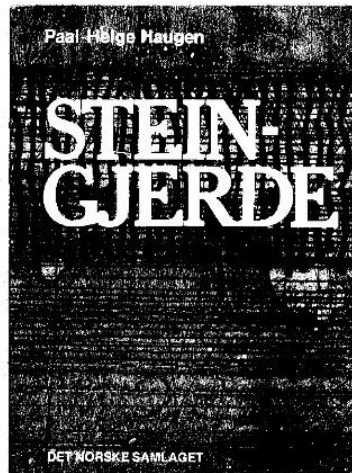
*dei gamle slo kvart einaste strå
og raka vel etter seg
etterpå kvilte dei
studde seg mot steinen
som ryggen til ein gamal ven*

*ennå er dei der
over steinlinjene i landskapet
hender
usynlege i lufta
som vengeslag
om du vågar nærme deg*

*dette er slitets steinar
dette er historiens skrift*

“(Steingjerde)”, først utgitt i 1979 av Paal Helge Haugen, legger fram det symbolske forholdet mennesket har til natur og tid, og tar oss med på en reise, fra de tidlige oppdagelser, til ‘historiens skrift’, en konstant kraft som vi kan observere i våre omgivelser. Eller som Anniken Greve skriver i sin analyse av diktet: *“Dette usynlige, men påtakelige nærværet viser fram sammenhengen mellom hånd og ånd, mellom menneskearbeid og landskapets sjel: Hendenes arbeid er blitt steingjerdets genius.”* (Anniken Greve, 2011. s.198)

Vi skal se videre hvordan “(Steingjerde)” er blitt anvendt i Haugenparken.

Haugen
PARKEN

fig. 1.20. “Steingjerde” brukt som referanse for inspirasjon til design av nye Haugenparken under en presentasjon fra 2010. Foto: Otto W. Eriksen

Utgangspunkt

(Opphav/grunnlag)

Haugenparken er som nevnt tidligere et resultat av en hyllest til Paal Helge Haugen, med opprinnelse som en 50-års jubileumsgave fra kommunen til den kjente poeten. Dette var i 1995, og parken har gjennomgått en rekke endringer siden den tid. I samtaler med ansatte i kommunen har det kommet frem at intensjonen med parken var den av å skape en møteplass for lokalbefolkningen, like mye som en lekeplass for barn og unge sentralt i tettstedet.

Haugen selv, var fra den opprinnelige vielsen hovedsakelig interessert i å få kunst på plass i parken.

“Jeg håpet de forstod at jeg kom til å fylle den med skulpturer. Det er viktig at det finnes høykvalitetskunst i det offentlige rom.”¹¹

Parken var på intervjuets tid i mars 2012 da allerede utsmykket med kunst fra bl.a. Kjell Nupen og Barbro Raen Thomassen (fig.1.21), som begge bidro med nye og ‘oppdaterte’

fig.1.21. “Gamle” Haugenparken, før oppgraderingen av parken. Man kan se noen av de originale utsmykingene her, bl.a. krukken og steinrøysa. Foto: Otto W. Eriksen

¹¹ Fra intervju med Fædrelandsvennen, 28.03.2012. *Haugen Sponser Haugenparken*. Link: <https://www.fvn.no/nyheter/lokalt/i/OXEnV/Haugen-sponser-Haugenparken> (hentet 10.05.2019)

kunstverk til utvidelsen av parken (Kjell Nupen skapte eksempelvis en ny, større krukke til erstatning av den eksisterende i parken). Utvidelsen/oppgraderingen ble foreslått i 2010 av Haugenparkens Venner med hjelp fra Arkitekt Tor Linge Tønnessen, som hadde skisset ut en ny plan for området (fig.1.22). Utdraget under er hentet fra kommunens møtebok av 31.3.2010, og refererer forslaget om videre utvikling av parken.

Kommunen har blitt kontaktet av private initiativtakere, til nå representert av Otto W. Eriksen fra Hortemo, som har presentert interessante planer om utvikling av Haugenparken. Kort fortalt går de ut på å utarbeide en felles park som består av arealene til dagens park, lekeplassen og arealet mellom disse og Gamle Kirkeveg. Nodeland sentrum framstår i dag som relativt anonymt. De private initiativtakerne har tanker og planer om å gjøre Nodeland sentrum til et mer attraktivt sted å tilbringe tiden. Eriksen presenterte foreløpige skisser for kultur – og utviklingskomiteen på deres møte i februar.

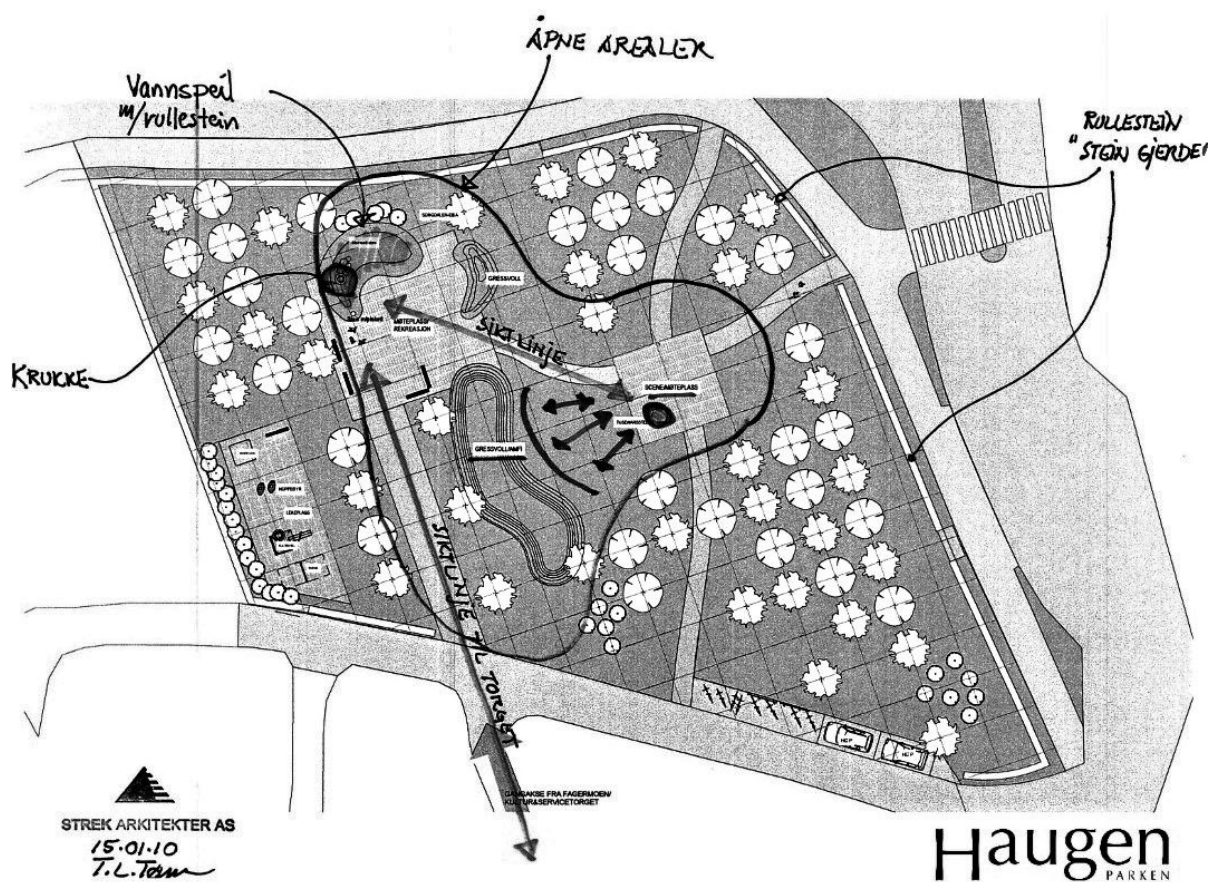

fig.1.22. Planskisse fra arkitekt Tor Linge Tønnessen. “Steingjerde” bokstavelig talt representert til å ramme inn parken. Vannspeilet var også foreslått her, men i et litt mer forsiktig design.

Den største forandringen kom ved utviklingen av et areal inntil parken hvor det på tiden lå et parkeringsområde for biler. Dette arealet ble omregulert til formål for Haugenparken, hvor det i dag blant annet står en scene oppført til kulturformål. “HG-scenen” var oppført i 2014, men selv før denne ble realisert var ideene tydelige.

“Her ser jeg for meg intimkonserter og opptredener fra kulturskolen og lokale krefter. Kanskje også tonesatt høytlesning av Paal Helge Haugen (...).” (*Haugen Sponser Haugenparken*, 28.03.2012)

Utsagnet kommer fra ordfører Johnny Greibesland, og forteller oss en litt om forventningene til oppgraderingen. Blant mye støtte og bidrag fra lokalsamfunnet sørget Haugen selv for å skjenke området mye av den oppgraderte kunsten.

“Det er en form for gjentytelse jeg vil gi til kommunen, i samarbeid med billedkunstnere jeg setter pris på. Få kommuner av denne størrelsen har tilsvarende mengder offentlig kunst i sitt sentrumsområde.” (*Haugen Sponser Haugenparken*, 28.03.2012)

Haugenparken har altså først og fremst oppstått som en gave, med hovedintensjon som en møteplass, men er også fungerende som et slags sted for oppdagelse og nytelse av kunst og kultur. Dette blir bekreftet i lys av skulpturparken og HG-Scenen (fig.1.23).

fig.1.23. Skulpturen “Raud Profil” av Gunnar Torvund foran, HG-Scenen bak.

Plassering

fig.1.24. Prinsippskisse av bebyggelse og veinett i Nodeland

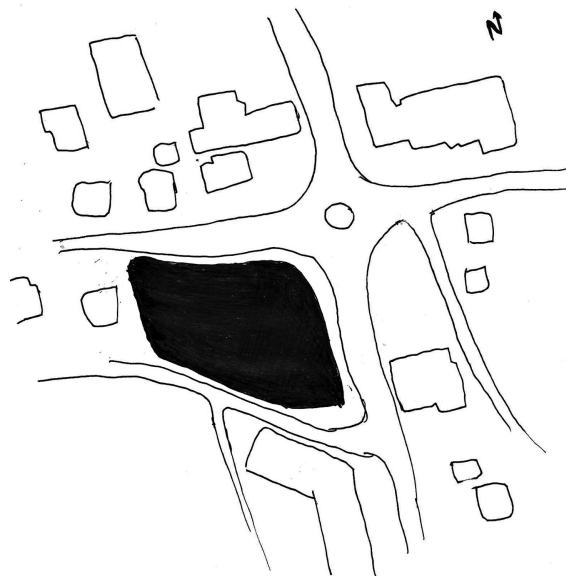

fig.1.25. Fotavtrykket til Haugenparken i Nodeland sentrum.

Hvis man ferdes gjennom Nodeland sentrum vil man finne Haugenparken i nexus av tettstedet, liggende rett til side for rundkjøringen som deler tettstedet i de fire himmelretningene. Parken kan tilnærmes fra alle retningene, men henvender seg i utgangspunktet med adkomstene vendt mot Nord og mot Sør.

Samtidig er parken 'rammet inn' av et (steingjerde) som er kledd opp med gressvoller fra innsiden av parken, som gir en viss assosiasjon til kupert terreng i utkanten av parken.

Intensjonen kan antas være å skjerme litt for trafikken som foregår rett utenfor.

Effekten av steingjerdet/gressvollene er på denne måten todelt. Det skjermer til en viss grad for trafikkstøy og 'uheldig' utsikt, men de kan også argumenteres å skjerme for 'innsikt' til parken for nysgjerrige. Formålet den har som en offentlig, tilgjengelig park, blir på denne måten litt forstyrret i sin utstråling, og har ikke nødvendigvis det ønskede 'åpne' preget som en offentlig park burde ha.

Inviterende eller ikke, parken er utvilsomt synlig i sentrumbildet til Nodeland, og nyter en plassering hvor det er relativt mye ferdsel uavhengig av sin egen tiltrekningskraft. Om kvelden lider dessverre parken av dårlig belysning (fig.1.25). Det blir spesielt synlig i relasjon til omgivelsene, med nærhet både til en sterkt belyst gate og en enda kraftigere belyst bensinstasjon, uten at noen av disse lyskildene smitter i betydelig grad over på parkområdet. Dette resulterer i at parken blir et litt vel skyggefullt område, lite appellerende for lengre opphold om kvelden, bortsett fra de lyssky aktivitetene - som til gjengjeld trives desto bedre¹²

fig.1.25. Litt lys slipper til fra eksterne lyskasterne, men mesteparten av området ligger i mørke.

¹² Uønsket tagging på HG-scenen. Søgne og Songdalen budstikke. *Dusør fra Haugenparken*. Publisert 10. juni 2016 11:15 Link:<https://www.bsnett.no/nyheter/i/m6155g/dusr-fra-haugenparken> (hentet 15.05.2019)

Presentasjon

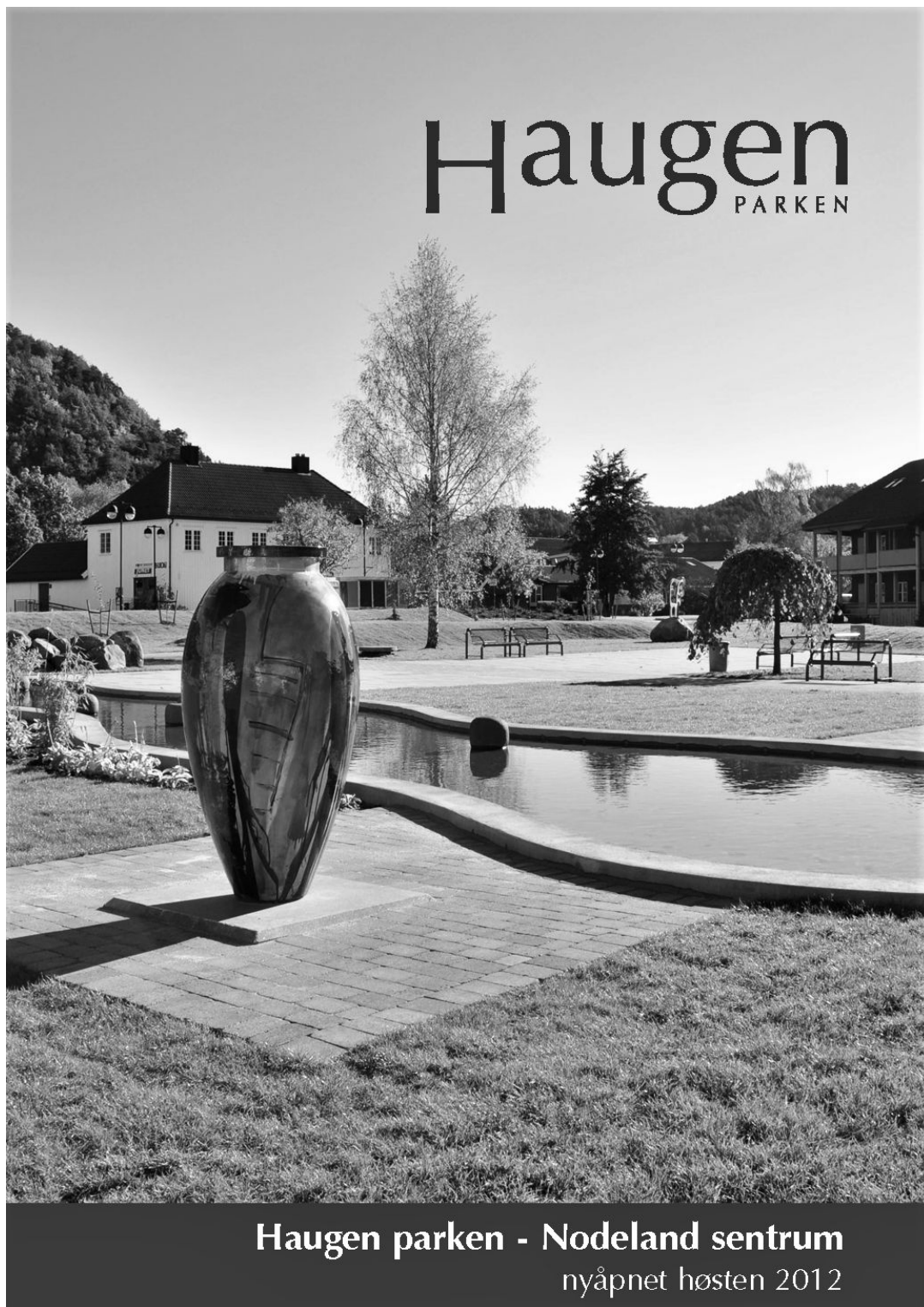

fig.1.26. Plakat til åpning av nye Haugenparken. Foto: Otto W. Eriksen

Som nevnt tidligere er ikke Haugenparken kun en nabolagspark. Den er også en skulpturpark. Utsmykningen vi ser i dag består av fire kvadratiske steinplater med tekst, utformet og forfattet av Paal-Helge Haugen, en krukke designet av Kjell Nupen, en skulptur (Rød profil) fra Gunnar Torvund, samt et vannbasseng med 'frøobjekter' av stein, fra Barbro Raen Thomassen. Beholdt fra før av er 'steinrøysen' og deler av den tidligere eksisterende vegetasjonen, deriblant en bjørk og et grantre. Plantelisten til Anne B. Steen med bl.a. Rhododendron, Svartsurbær, Barlind, Asal og Serbergran er fulgt opp, og betraktes fortsatt i sin etableringsfase. Den 'nye' vegetasjonen har uansett begynt å prege karakteren til parken i en noenlunde grad. Skulpturer og vegetasjon er jevnt spredt i parken sammen med lekeapparatene, som består av en liten traktor (av typen 'gråtass'), et miniatyr-lokomotiv av treverk, og en slags klatrestige i tilsvarende treverk. En relativt stor del av parkens areal er dekket med steinbelegg, i en blanding av gangveier utført i skiferstein og teglstein, og en plass i parkens sentrum lagt i granittheller. Sittebenker i stål og matchende søppelkasser er plassert omkring områdene med belegg. Oppsummert utgjør områdene preget av steinbelegg de mer sentrale delene av parken, mens de gresskleddene dominerer i utkantene. De to mest iøynefallende installasjonene i parken er vannbassenget og HG-scenen. Vannbassenget, som med sin meandrerende form opptar den største delen langs parkens nordre side der den strekker seg, smått meandrerende med frøobjektene som blikkfang, og noen hoppesteiner for en mer leken traversering av parken. HG-scenen står stødig på sørsiden av parken, og fremstår nesten som en gigantisk TV-skjerm der den vender seg inn mot parken. Utenom vannbassenget som kan antas å representere den kraftige, meandrerende elven som renner gjennom Nodeland og Songdalen, har ikke parken noen åpne referanser til tettstedet i seg selv, og kan ikke betraktes som en gjenspeiling av bygda utenom sin geografiske plassering og sine lokale bidrag. Men den er blitt en tydelig del av Nodeland sentrum. Parken er også erklært kommunens tusenårssted, markert med en sirkelrund steinplate hvor det er en inngravert tekst av Paal-Helge Haugen, samt en stålbeholder med innlagte gjenstander og skriftsmykker som er symbolsk adressert til framtidens innbyggere i kommunen. Dette er en park med mange ulike elementer på et relativt lite areal, og et visst 'eklektisk' uttrykk. Det viser en inspirert utformingsfase, men kanskje uten en helt tydelig visjon for kombinasjonen av skulptur- og kulturpark og lekeplass. En annen faktor er at ambisjonene som utformingen hinter til, krever en del oppmerksomhet med tanke på skjøtsel og forvaltning. Det er dette vi skal ta for oss i neste seksjon.

Forvaltning

Som beskrevet i opphavet til Haugenparken, er mye utført takket være dugnadsarbeid og lokalt engasjement - mest i regi av Haugenparkens Venner. I samtaler med ansatte i kommunen, kan de fortelle at det dessverre ikke har vært tilfredsstillende oppfølging av parken med tanke på forvaltningen. I hovedsak er det innleide firmaer som har utført arbeidet med forvaltningen, i tillegg gjennomføres det en del gjennom lokalt dugnadsarbeid - mye i regi av Haugenparkens venner. Det har vært utfordringer tilknyttet vannbassenget i parken, generell forsøpling, og manglende støtte til å fullføre visjoner, for eksempel til installering av belysning i parken. Det er et ønske om at kommunen tar ansvar for forvaltningen, og sørger for rutinemessig og kvalitetsmessig oppfølging av parkområdet.

I årsrapporten til Songdalen kommune fra 2017 er parken omtalt som et område som *betyr mye for sentrum*, og et av hovedmålene i rapporten er å prioritere utviklingen av Nodeland sentrum med vekt på at området *skal kjennetegnes av positive kvaliteter*. Dette må da inkludere en strategi for skjøtsel og forvaltning av området. Når kommunen går mot sammenslåing, er det usikkert hvordan forvaltningen av parken vil oppfølges. Det er et håp om at Kristiansand Parkvesen overtar ansvaret, i samarbeid med Haugenparkens venner. *“Det gode samarbeidet mellom kommunen og venneforeningen må videreføres.”* (Songdalen kommune, 2017, s.12)

Bruk

Parken er i all hovedsak en typisk ‘nabolagspark’ etter Jane Jacobs beskrivelser (se essay i denne oppgaven *åpent rom for hva?* s.35) i den forstand at den er tilrettelagt for daglig ‘allmenn’ bruk for lokalbefolkningen, men tar samtidig på seg en rolle som en lokal ‘destinasjon’ i kommunen - altså et område som potensielt kan tiltrekke seg publikum/brukere utenfor den ‘umiddelbare’ nærheten i Nodeland. I hovedsak er det scenen og den årlige konserten som viser seg som mest oppmerksomhetsgivende for parken i henhold til omtalen som finnes, men den er også et lite fenomen av en skulpturpark, hvor det presenteres et utvalg permanente installasjoner av regionale kunstnere. Per dags dato er Haugenparken mest beryktet for den årlige sommerkonserten som samler lokalbefolkningen for å se kjente artister spille musikk. Konsertene har per nå blitt tradisjon i Nodeland, og er et av trekkplastrene til tettstedet.

Wergelandsparken

fig.1.27.

*“Herlige Aftenstjerne! Jeg blotter mit Hoved.
Som et Krystalbad nedfalder din Glands derpaa.”*

Det er dette korte utdraget fra Henrik Wergelands kjente dikt, *Mig Selv*, som skal ha inspirert Gustav Vigelands motiv da han formet skulpturen av den romantiske dikteren, presentert i 1908 som en gave til parken fra Kristiansand By. Og riktignok står Wergeland med blikket vendt mot himmelen, plassert midt i Wergelandsparken i Kristiansand. Kanskje er det nettopp derfor mange forbinder dette stedet med Henrik Wergeland, men det var hans bror, Joseph Frantz Oscar Wergeland, som fikk parken døpt i sitt navn. Grunnen var ganske enkel: Det var gjennom Oscar Wergeland og hans ledelse i Byselskabet at parken først ble tegnet, planlagt og - aller viktigst - realisert.

Utgangspunkt

Det første store prosjektet til forskjønnelse av Kristiansand var Wergelandsparken, opprinnelig kalt Torvparken. Arbeidet ble gjennomført i perioden 1859-60, etter Oscar Wergeland hadde returnert til fødestedet i Kristiansand etter lengre studie- og militære utvekslingsopphold. Det skal ha vært plantet noen trær der fra før av, men plassen var i grunnen kun en stor flate med et vannspring i midten (Leiv Holte, 1988, s.20). Dessverre tok ikke Byselskabet vare på plantegninger og andre dokumenter fra denne perioden (arbeidet snakker jo for seg selv!), men det finnes likevel en del beskrivelser av opphavet.

En av dem kan vi lese her, skrevet av Jahn Holljen Thon på jubileumssiden wergeland 2008.

“Fra å være et tomt, støvete hull i byplanen, ble plassen på torvet omgjort til en vakker og skyggefull park for byens borgere. Det ble plantet en stor mengde trær og busker, slik at parken skulle fremstå som en tett, grønn beplantning, og det ble også anlagt et nettverk av stier, som folk kunne spasere rundt på inne i parken, og komme inn til rennende vann i midten.”¹³

Over kort tid var plassen transformert til en ‘oase’ blant stein- og sandgatene i Kristiansand. Umiddelbart var stedet blitt et yndet sted for unge og gamle. Parkens opphav har en tydelig sammenheng med de voksende trendene fra europa som omkring denne perioden traff Norge. En tydelig sammenligning finner vi i *Green Oslo: Visions, planning and discourse*, hvor Jørgensen og Thorén forteller om utviklingen av Grøntstrukturer i Oslo by (2012).

¹³Thon, J. 2008. *Wergelandsparken*. Wergeland 2008. Hentet 14. mai 2019 fra <http://www.wergeland2008.no/byvandring/wergelandsparken.htm>)

Her ser vi en relativt lik situasjon i *'Selskabet for Christiania Byes Vel'*, etablert i 1811, som med sitt hovedfokus på anleggelsen av nye parker i byen fikk etablert og sikret en rekke grønne områder omkring Oslo. På samme måte var Carl Johan i sin tid opptatt av grøntstrukturer, og sørget for å sikre områder bl.a. på Bygdøy og ved slottet (Jørgensen & Thorén 2012, s.242), som til denne dag står som betydelige offentlige grøntområder i Oslo. Det samlede arbeidet til General Wergeland og Byselskabet med bl.a. Wergelandsparken, Ravnedalen og Baneheia, taler om slike idealer for parkområder, som 'forskjønning' av byområdene - til glede for beboende og besøkende likesom.

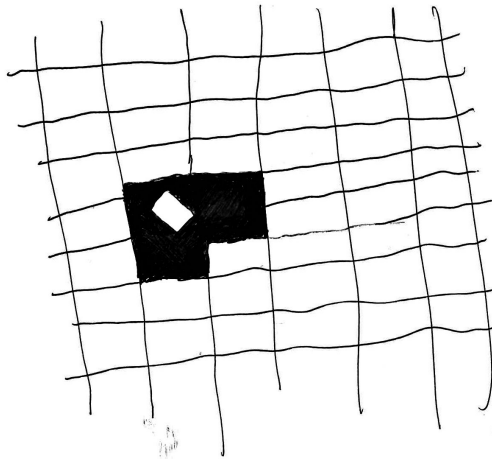

fig.1.28. Fotavtrykket til Wergelandsparken/torvet

Plassering

Wergelandsparken kan man si ligger i 'sentrum av sentrum', det vil si at den er plassert sentralt i kvadraturen, og fungerer som en del av Torvet (fig.1.28). Her ligger parken sammen med Domkirken og Rådhuset, blant flere prominente Restauranter og forretninger. Området i seg selv utgjør en stor del av det historiske bysenteret, og består av en rekke bygg fra disse tidligere periodene. Dette området tiltrekker seg mye trafikk av ulike grunner. Parken er én av dem, men i like stor grad er selve plassen på Torvet et prominent område med tilbud og aktiviteter året rundt. Domkirken strekker seg lengre mot himmelen enn de omkringliggende byggene, og er en naturlig destinasjon for turister.

Restauranter og butikker sørger for økonomisk trafikk til ulike tidspunkt, og parken kan i utgangspunktet antas å ta rollen her som et lett tilgjengelig hvilested/rekreasjonsområde midt i byen. Både den flate profilen langs bakken og de mange utløpene fra gangveiene i parken sørger for at parken virker tilgjengelig for de forbipasserende, og det er nok 'spenning' i vegetasjon og utforming til å tiltrekke seg oppmerksomhet. Parken fremstår som meget synlig i torvets bilde, selv om den kan argumenteres å ligge 'til side' for torvet, og fra den nedre siden gjemt bak Domkirken. Ved ferdsel gjennom Kvadraturen er man uansett nesten garantert å passere eller observere Wergelandsparken.

Presentasjon

fig.1.29. Wergelandsparken med sommerblomster (2014). Foto: Visit Sørlandet

I parken på torvet har trærne som Oscar plantet for lengst grodd store. Parkvesenet har tynnet beplantningen vesentlig ut, slik at parken i dag fremstår som langt mer åpen, i motsetning til den opprinnelige ideen om å skape et frodigere, mer skyggefullt sted. Den opprinnelige fontenen er flyttet ut til øvre torg, og statuen av Henrik Wergeland - som nevnt tidligere - fikk i 1908 plassen i sentrum som en hyllest av poeten til hans 100-års-jubileum.

Parken er en mer 'klassisk' utarbeidet park i henhold til tendensene på 1800-tallet for å skape skjønne, romantiske 'lystanlegg'. Parken preges av rene, organiske former som deler inn området i mindre gressplener, i et nettverk av grusveier som spenner ut fra et nexus i parken, markert av Wergelandsstatuen. Det er en betydelig andel trær som har fått vokst seg store i parken, blant annet bøk, hestekastanje, lønn, lind samt noen eviggrønne. Mest prominent er uansett blomster-feltene som kan iakttas om sommeren, først med løkbeplantningen om våren, og i blomster- og staudebed utover sesongen. Parken er kanskje den mest direkte representanten for 'Blomsterbyen Kristiansand', som vi skal gå dypere inn i ved neste seksjon herunder.

fig.1.29. Wergelandsparken, slik den fremstår en morgen i februar.

Forvaltning

Historien til Wergelandsparken er betydelig lengre enn de vi finner i Haugenparken og i Tangvall, og omfatter mange fortellinger om endringer, diskusjoner, vurderinger og forslag til utvikling. Vi skal ta for oss de fortellingene som anses mest essensielle for denne oppgaven.

Fram til 1924 stelte Byselskabet med parken, til den ble overtatt av kommunen. I denne 'tidlige' perioden har de fleste uttalelsene gått ut på ungdommens 'kritikkverdige' bruk av parken (Holte 1988, s.21). Det var ikke mange ansatte til skjøtsel og forvaltning heller.

Tobias Stokkeland, på folkemunne kalt "Tobias i parken", var et vanlig syn i parken, og gjorde det han kunne med de få midlene han hadde. Da parkvesenet overtok ansvaret i 1939 ved Kristian Krafft, hadde den nye bygartneren oversendt et forslag om omlegging av parken:

Slik parken nu er, virker den nærmest uryddig og pjusket. Selv med det aller beste vedlikehold er det vanskelig å fjerne dette inntrykk. Skal vi få satt parken i tilfredsstillende stand, er det nødvendig med en hel ompading av gressplenene, delvis tilførsel av jord, uttynning og beskjæring av trær m.m. (Holte 1988, s.22)

Forslaget til bygartneren var å legge om veiene, etablere flere åpne gressflater og plante flere blomster. *"Som ramme om det hele får man en plantning av lave blomstrende busker ut mot de tilgrensende gater"* (Holte 1988, s.22). Slik forslaget lyder, stemmer noenlunde med det bildet vi har av parken per dags dato. Dette ble imidlertid ikke gjennomført i sin tid, tross en nødvendig opparbeiding av parken etter krigens herjinger som startet i 1946. Det var på denne tiden mye diskusjoner omkring en evt musikkscene, som ble satt opp, tatt ned, satt opp igjen osv. i etterkrigsperioden. Flere diskusjoner var om hvorvidt fontenen egentlig gjorde seg bedre i sentrum av parken, og om statuen av Wergeland da burde settes på en av gressplenene, omkranset av blomster. Forslagene gikk uansett ikke gjennom, og Wergeland står stødig i nexus den dag i dag. Holte nevner også mindre idylliske forhold: bråk, klager på ufin oppførsel, involvering av politiet og mer. Belysningen - eller mangelen på den - har vært emne for debatt, av nettopp disse grunnene.

Da jubileumsboken ble skrevet i 1988 var den største diskusjonen rettet mot omregulering av parken til parkeringsformål og nedhugging av trær. I en liten appell til folket skriver Leiv Holte blant annet at: *“(…) Kan ikke følgende eksempel mane til ettertanke? En velutviklet 100 år gammel bok på 25 meters høyde - slike som vi har i Wergelandsparken - omsetter kulldioksydproduksjon fra 800 enfamilehus pr. år. Denne boken har en ytre bladoverflate på tilnærmet 1600 m², og gjennom bladmassen sirkulerer det ca. 5000 m³ luft hver time. Dersom et slikt tre ble felt, måtte det 1600 nyplantede trær til for å få erstatning for det!”* (Holte 1988, s.23). På 90-tallet stod imidlertid parken litt på stedet hvil. I denne perioden fikk derimot torget et ansiktsløft. I anledning Kristiansands 350-årsjubileum i 1991 fikk byen 3,5 millioner kroner fra miljøbymidler, hvor mesteparten gikk til en ‘restaurering’ av torgplassen (Kristiansen, S. 2013 s.47). Asfalten som var lagt der i etterkrigstiden ble fjernet, og det originale kuppelsteinsbelegget ble gjenopprettet med nye ‘gangbaner’ av gneisheller. Det var i denne omgangen at den gamle fontenen ble hentet fram igjen, og plassert på torget utenfor Domkirken og Wergelandsparken. Mot slutten av 90-tallet så man en økt interesse for den litt ‘glemte’ parken, som gjennom lokalt engasjement fra en “Wergelandsgruppe” fikk samlet 1 million kroner til beplantning og lyssetting av parken. Dette har resultert i det varige fenomenet som er blomstringen i parken, som består av flerfoldige tusen løk- og knollplanter på våren, og tilsvarende mengde sommerblomster fra juni måned. I de senere årene har parken blitt et viktig bilde i Kristiansand By. Diskusjoner inntreffer fortsatt, som da ordfører Harald Furre i 2016 foreslo å hugge noen av de (over 150 år) gamle trærne for å slippe til litt mer lys i parken - til store protester, naturlig nok.¹⁴

¹⁴ Fædrelandsvennen. *Ønsker å kappe trær i Wergelandsparken*. 25.04.2016.

Link: <https://www.fvn.no/nyheter/lokalt/i/oy7pK/Onsker-a-kappe-trar-i-Wergelandsparken>
(hentet 15.05.2019)

Bruk

Parken er i likhet med Haugenparken både en nabolagspark for innbyggere i Kristiansand og en destinasjon for besøkende i byen. Den opptar sammen med Torvet posisjon som sentrum i Kvadraturen, og huser i likhet med Haugenparken en rekke større og mindre kommunale arrangementer på årlig basis. Den beskrives som en grønn oase av parkvesenet, og opererer som en lokal møteplass, et rekreasjonsområde, en festplass m.m. Parken blir en del av byen med sine veier og innganger som peker i alle retninger, og brukes på denne måten til gjennomferdsel så vel som til hvile. Mest oppmerksomhet får parken ved de årlige beplantingene av løk og sommerblomster, men nyter like fullt relativt godt med oppmerksomhet året rundt, uten å nødvendigvis ha et spesielt ‘tilbud’ som trekker folk utenom beliggenheten. Om vinteren har det i de siste årene blitt satt opp en isbane på torvet hvor folk kan gå på skøyter og leke (fig.1.30.). Konkurranser og eventer tar ofte plass på torvet, og om kvelden blir området en del av byens natteliv.

fig.1.30. Skøytebane på Torvet

Tangvall

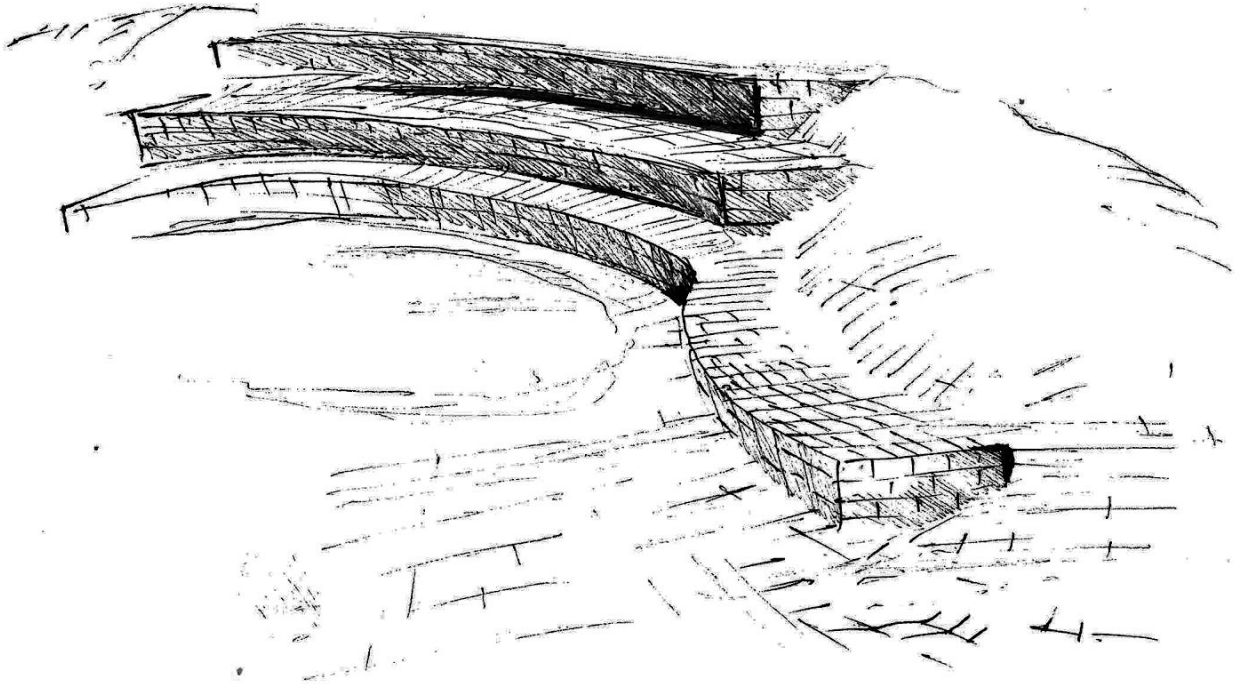

fig.1.31

“Reis til Søgne”

I Søgne er det sol hver dag.

Ikke reis til Syden, reis til søgne!

I Søgne er det mange fine dyr og mange fine blomster og veldig fin natur.

Oscar A. Jacobsen, 10 år

Oscar A. Jacobsen fikk diktet sitt publisert i den lokalproduserte boka *Bilder Fra Søgne: Glimt fra natur, kultur og arbeidsliv* (1999). Han var ikke alene i å skildre solskinn- og sommerstedet Søgne. I det nydelige, lille kapittelet “Bygda vår sett med Unge Øyne” (Eikestøl, O. (ed). 1999, s.51-57) er det samlet et utvalg av dikt, tegninger og malerier fra barna som gikk på grunnskolene i Søgne, i forbindelse med utgivelsen av nettopp denne boka. Blar man gjennom disse innleggene, er det én ting som blir tydeliggjort fremfor noe annet; Søgne har, om ikke den aller beste, ihvertfall en utrolig vakker natur. Omtrent samtlige dikt og illustrasjoner påpeker den idylliske sjarmen med Søgne: Høllen, Ny-hellesund og Lunde (fig.1.32).

fig.1.32. Lunde

Men hva med Tangvall?

Utgangspunkt

Det er som tidligere nevnt ikke skrevet så mye om Tangvall som kommunesenter, og enda mindre om Torvet. Samtidig er det et faktum at dette er det området i Søgne med tettest og mest 'urban' vekst. Det er også her vi finner Torvet i Tangvall sentrum, hvor kommunen i skrivende stund er i gang med en omfattende utviklingsprosess av plassen. Historisk sett er det vanskelig å si hvorfor torvet i utgangspunktet ble utført slik det ble gjort, men visse 'logiske' antakelser kan man risikere å begi seg ut på. Dette vet vi imidlertid: I samtaler med Søgne kommune har det kommet fram at det ikke lå noen spesiell visjon for plassen da Torvet ble utviklet på 80/90-tallet. Da Rådhuset var etablert der i 1974 var området strengt tatt ikke mer enn en ganske alminnelig, asfaltert parkeringsplass for biler (fig.1.33). Med sentrumsutviklingen på slutten av det 20. århundre ble denne plassen omregulert til et torv, og fikk et dekke i teglstein, matchende både til det nyetablerte rådhuset, samt noe av den eksisterende teglsteinsbebyggelsen i sentrum. Det er her antakelsene tar over: Torvet antas å ha oppstått som et resultat av en mangel på en skikkelig samlingsplass i Tangvall. På den tiden eksisterte det møteplasser i form av "Burgeren" (hvor dagens bensinstasjon ligger), som sannsynligvis var vurdert som utilstrekkelige for et skikkelig kommunesenter. Økt trykk på utbyggingen i Tangvall sentrum må også ha resultert i en avgjørelse om å etablere et skikkelig torv i det voksende tettstedet, hvor folk kan møtes til hverdagslig og høytidelig bruk. Per dags dato virker disse antakelsene i tråd med det som er blitt sagt, gjort og dokumentert i Tangvall sentrum.

fig.1.33. Tangvall på 70-tallet. Foto: Reidar Olsen

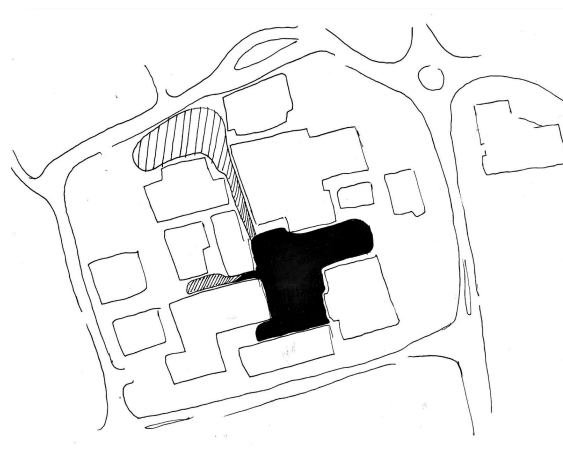
Plassering

fig.1.34. Prinsippskisse av bebyggelse og veinett i Tangvall

fig.1.35. Fotavtrykket til torvet i sentrum

Torvet definerer sentrum i Tangvall, og ligger plassert foran rådhuset, flankert av bl.a legesenteret og diverse forretninger. Selve Tangvall sentrum befinner seg innenfor en form for en 'ringvei' (fig.1.35), hvor rådhuset, legesenteret og Torvet sammen utgjør mye av den 'nedre' halvdel i sentrum.

Befinner man seg på Tangvall er det vanskelig å unngå torvet, siden alle gangveiene leder inn dit. Samtidig er området litt gjemt når man ankommer Tangvall fra hovedveien - E39 - i motsetning til Nodeland, hvor du praktisk talt er nødt til å kjøre innom Haugenparken. For Tangvall har dette både positive og negative sider. Den positive er åpenbart skjermingen fra trafikk og 'uønsket' støy utenfra, og man får umiddelbart en mer 'urban' følelse, som om man befinner seg i et større område enn man faktisk gjør - når man kun ser de omkringliggende fasadene og teglsteinsgatene som leder inn og ut av plassen. Den negative er imidlertid det at Tangvall ved ankomst ikke ser ut som stort mer enn et par butikker og noen leilighetskomplekser. Man får ikke noe inntrykk av at det finnes et slikt torv der.

For noen steder betyr ikke denne umiddelbarheten så mye. For Kristiansand f.eks., som har flere umiddelbare tiltrekningspunkter enn torvet, er det ikke avgjørende for besøkendes interesse at torvet og Wergelandsparken fanger oppmerksomheten ved ankomst. Det er nok som skjer rundt, nok til at disse områdene kan komme over de besøkende som ‘overraskelser’ under befaring. Med Tangvall er situasjonen annerledes. Tangvall ligger ‘effektivt’ til, i krysset mellom E39 og den sørgående veien ut mot kysten ved Høllen. Dette er et sted som mange kan og må stoppe innom av praktiske årsaker, og et sted som om sommeren får en relativt stor mengde trafikk fra hytteeiere i Søgne kommune. Diskusjonene blir da fort ledet mot mangel på parkeringsplasser i forhold til denne trafikken, når problemet egentlig ligger utenfor denne sesongen. Hvorfor skal man dra innom Tangvall, sett bort ifra det faktum at kommunens sentrale tjenester befinner seg der? I motsetning til Haugenparken, som gir en viss spontan appell til Nodeland som et sted å oppholde seg, har ikke Tangvall denne umiddelbarheten i Torvet. Og som, sammenlignet med Kristiansand, har ikke stedet Tangvall noen spesiell tiltrekningskraft utenom det nødvendige i, eksempelvis; bensinstasjon, butikker (vinmonopolet ligger der) og kommunesenter.

Presentasjon

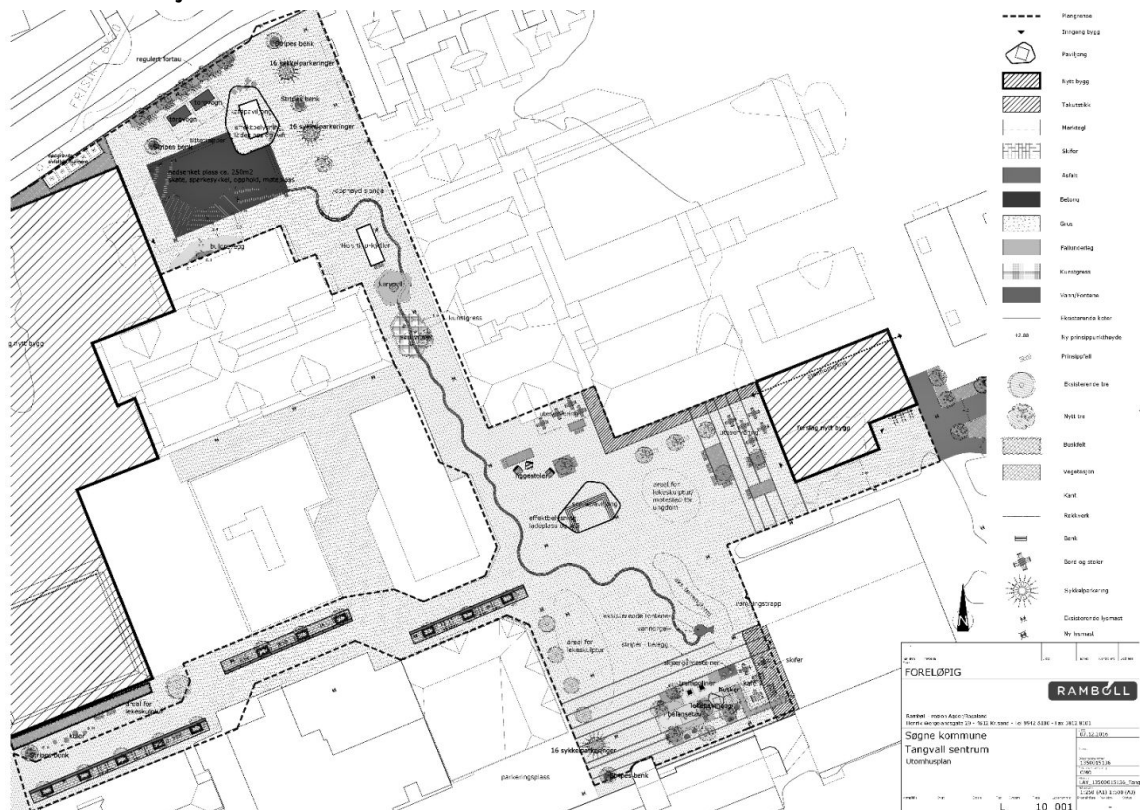

fig.1.36. Utomhusplan for ‘ansiktsløftet’ til Tangvall tov. Foto: Søgne kommune

Som nevnt blir det i skrivende stund jobbet med et ‘ansiktsløft’ for Tangvall.

I utgangspunktet har området bestått av et karakteristisk ‘rødt’ preg, som resultat av teglstein-dekket i sentrum. ‘Terrengformede’ elementer av teglstein bukker seg i periferien av området. Foran rådhuset ender disse formene i et trappelignende vannfall, med tilhørende sitteplasser (på folkemunne omtalt som både ‘bølgen’, ‘haugen’ og ‘humpene’(fig.1.31)). Selve sentrum preges av et skifte i dekke, et kvadratisk mønster utført med betongheller (fig.1.37). Dette området er helt åpent og flatt, men tilbyr litt spenning i kontrast til den mørkere teglsteinen. Den øvre delen av torvet har mer karakter av en lekeplass, med bl.a. et miniatyr-lokomotiv og en opphøyd plass bestående av steiner, kalt ‘Uvårsteinene’, da disse er hentet fra øygruppen Uvær, vestliggende i Søgnekjærgården. På østsiden, like ved rådhuset er det en liten gressplen hvor det er plantet noen trær av typen agnbøk. Diverse benker av ulikt design av stål og treverk er plassert omkring rundt torvet, og en meanderende ‘sti’ av skiferstein leder inn og ut fra plassen.

fig.1.37. Torvet med ‘Bølgen’, betongheller, og skiferslangen.

Dette beskriver altså torvet slik det tidligere var presentert.

Nå er kommunen i gang med en oppgradering av torvet (fig.1.36). Noe av det originale er beholdt, og noe nytt er kommet frem. 'Bølgen' vil fortsette å prege området foran rådhuset, og skiferstien skal fremheves. Uvårsteinene skal beholdes, men flyttes fra den øvre delen til den nedre delen av torvet. Lekeplassen blir flyttet hit, og suppleres av flere nye apparater og funksjoner. Det er også planlagt et lite caféområde her, som blir liggende mellom lekeplassen og rådhuset. Det er tegnet inn litt mer vegetasjon i bybildet, og flere installasjoner er tilpasset bruk av ungdom, i motsetning til det tidligere fokuset på lekeplasser. De mer solfylte områdene er tilpasset uteservering og kommer til å fokusere på behovet for møteplasser. En scenepavillion er tegnet inn på torvets øvre del, og det er foreslått et bygg som rammer inn torvet fra østre del - hvor gressplenene ligger i dag. Men den største forandringen i Tangvall sentrum er ikke nødvendigvis ansiktsløftet på torvet. Det er nemlig regulert inn en ny møteplass nord i sentrum, med et tydelig fokus på aktivitet. Det er planlagt et nedsenket område for skating, skøyter, lek og opphold, akkompagnert av en buldrevveg og en form for café som en slags pavillion, hvor det er foreslått at man har en wifi-og ladestasjon. Dette, i tillegg til en oppgradering av den vestlige korridoren i sentrum, skal knyttes sammen med torvet for et mer helhetlig og aktivt sentrum på Tangvall. Arbeidet er forventet ferdig i november 2019.

Detalj av fig.1.36 med det nye aktivitetsområdet.

Forvaltning

Når det kommer til forvaltning, er det ikke veldig mye historisk informasjon å gå etter. Jeg velger av den grunn å la være å omtale dette arbeidet i denne omgang. Av nyere historie er det derimot en hel del å gå etter, nå som ansiktsløftet i regi av Søgne kommune er i gang. Etter et konkurransegrunnlag ble sendt ut av kommunen i februar 2016, har det blitt utarbeidet en ny plan for utformingen av torget. Det er Rambøll som har stått for utformingen av utomhusplanen. Som nevnt har sentrumsfunksjonene blitt 'utvidet' fra det originale torvet til å omfatte flere deler av Tangvall sentrum, med mer fokus på å skape gode møteplasser. I konkurransegrunnlaget var det beregnet 14 mill. kroner til opparbeiding av utearealene (ekskludert evt. kjøp av grunn), og som forklart på Søgne kommune sine nettsider ved annonsering av oppstart med arbeidet:

Det er den store utbyggingen av boliger og næringsarealer på Tangvall som er med å finansiere det som vi nå gjør på torvet. Ettersom nye byggeplaner blir klare og kommunen inngår utbyggingsavtaler med utbyggerne, får vi finansiering fra nye prosjekter. Det er til nå blitt innbetalt nok midler til at vi kan starte med området som er avsatt til barna.

Boligutviklingsprosjektene omkring Tangvall og Søgne er en annen diskusjon enn den vi fokuserer på her, men det er verdt å nevne at prosjekter som nå er blitt godkjent av kommunen har vært emne for 'heftige' debatter i lokalsamfunnet, med en del protester og spørsmål omkring kommunens strategi¹⁵. Hva angår utviklingen av torvet, har responsen vært positiv. Som forventet har de fleste negative innspillene vært rettet mot fjerning av parkeringsplasser for biler. En oppsummerende kommentar til utfordringene og mulighetene til arbeidet med torget, kan vi lese i følgende innspill på kommunens facebook-side (31.05.16.).

“Torvet som det er i dag er som ett stort blankt ark som ingen har noe forhold til. Dette prosjektet dere setter i gang nå kommer til og prege Tangvall torv i mange år fremover. Håper det blir satset på en utforming som gjør torvet til en innbydende plass som vi har lyst til og vise frem og bruke, alle alders grupper burde føle seg velkommen til og bruke torvet og bruke tid og samles der.
Lykke til:)”

¹⁵ Fædrelandsvennen. Vil ikke ha New York på Tangvall. 03.07.2018.

Link:<https://www.fvn.no/nyheter/lokalt/i/RxpwoW/Vil-ikke-ha-New-York-pa-Tangvall> (Hentet 15.05.2019)

Det er tydelig at aktivitet- og møteplasser er i hovedfokus for prosjektets gjennomføring.

Kravene som ble stilt i konkurransegrunnlaget adresserer det slik:

Det offentlige uterom på Tangvall skal opprustes med høy kvalitet med vekt på barn og unges interesser (sikre gode felles- og lekearealer). Innenfor arealet skal det etableres til sammen minimum 1,5 daa lekeareal.

Det er satt følgende funksjonskrav til lekearealene:

Lekearealer skal anlegges på bakkeplan med ulike lekeutstyr og løsninger for ulike aldersgrupper. Det skal lages en detaljert utomhusplan med vekt på funksjonskrav som stimulerer hele sanseapparatet, stimulerer allsidig motorisk utvikling, stimulerer til allsidig fysisk aktivitet, stimulerer sosial utvikling, være en trygg plass for alle, og være åpen og inkluderende. (Søgne, 2016)

I en beskrivelse av prosjektet fra desember 2016 blir visjonen for sentrumsutviklingen omtalt, og strategien blir oppsummert:

Visjoner:

1. Unike aktiviteter og opplevelser som kan gi Tangvall særpreg
2. Gode møteplasser med tilstrekkelig med sittemuligheter
3. Opplevelser for alle aldersgrupper
4. Gode møteplasser med gode klimaforhold

Tross flere innspill om å bytte ut 'bølgen/haugen' og Uvårsteinene, har kommunen valgt å beholde og gjenbruke disse som 'identitesskapende' objekter. Utover dette er det - både fra kommunens beskrivelser, samt ymse tilbakemeldinger fra barn og voksne i kommunen - lagt mye fokus på originalitet med henhold til utforming, og smarte løsninger med tanke på været - da den østre delen av torvet (ved rådhuset) oppleves som en vindkorridor. I hovedsak er det forslaget om å få utviklet et bygg med serveringstilbud på denne plassen.

Kommunen har ikke noe parkvesen som ansvarlig for området per dags dato, og situasjonen ligner den som vi finner i Nodeland. Men Torvplassen har til nå ikke vært like kravfull som den lille 'oasen' i Haugenparken, og diskusjonen har dermed gått mer på skaffe midler til å skape suksessfulle møteplasser. Nå som arbeidet med det nye, mer ambisiøse sentrumsområdet i Tangvall fortsatt er i prosess, vil resultatet av ansiktsløftet vise seg med tid. Uansett viser de oppsparte midlene og datainnsamlingen at kommunen har et bevisst forhold til Tangvall sentrum sitt potensiale, og et ønske om å skape et godt sted for innbyggerne sine.

Bruk

Tangvall sentrum er i motsetning til Nodeland et definert sentrum med 'urbane' kvaliteter, dog i en mye mindre skala enn den vi finner i Kristiansand. I motsetning til *begge* de øvrige nevnte områdene - og det er dette som skiller Nodeland og Tangvall mest i denne diskusjonen - har ikke Tangvall sentrum noen definerende park. Man kan argumentere: Det finnes grøntstruktur ved torvet, og man kan argumentere for parklignende funksjoner og karakteristikk, men området representerer i langt større grad de idealene man finner i den italienske 'piazza' enn det gjør de av et parkanlegg. Dette er ikke sett på som et negativt aspekt i utgangspunktet. Som referert innledningsvis har Søgne rikelig med natur å boltre seg i. Et urbant senter kan være akkurat det som gjør Tangvall unikt i forhold til sitt landlige utgangspunkt (fig.1.38).

Plassen brukes til vanlig av innbyggere i Tangvall, til dels som et resultat av de 'urbane' kvalitetene vi finner i nærliggende virksomheter som café/pub og øvrige butikker, så vel som at det er et passende lunsjsted for ansatte i tettstedet. I likhet med Haugenparken og Kristiansand Torv er Torvet på Tangvall sentrum for begivenheter. Det finnes ingen dedikert scene (enda) på torvet, men det arrangeres konserter der på lik linje med Haugenparken. Det blir også et naturlig møtested for innbyggerne på kveldstid, uten at torvet i seg selv tilbyr noen funksjoner utover det av et sentralt og åpent sted for kortere eller lengre opphold.

fig.1.38. Et mer urbant preg. På vei inn mot torvet. Foto: Søgne Kommune

Resultater

Vi ser umiddelbare likheter i hensikten bak disse tre områdene. Behovene er tydelige, som vi kan lese i beskrivelsene av stedene fra de tre kommunene, som møteplasser for lokalbefolkningen. Og der Wergelandsparken/Torvet er blitt en viktig del av karakteristikken til Kristiansand sentrum, har intensjonene om å skape karakteristikk og særpreg vært tydelige i utviklingen av (det nye) Torvet på Tangvall og i Haugenparken. Altså kan vi si at det eksisterer i de tre kommunene en tydelig bevissthet for potensialet i disse områdene for utviklingen av tettstedet. Det er en vilje og et ønske om å ha fungerende møteplasser og rekreasjonsområder.

Presentasjonen av de ulike parkene slik de framstår i dag og slik de har fremstått i historien, viser også tre ulike tilnærminger til behovet for møteplasser. I Wergelandsparken ser vi klassiske parkidealer i utarbeidelsen av området som et rekreasjonsområde: En liten 'oase' til forskjønnelse i byen, et sted hvor forbipasserende kan nyte effekten av trær og blomster i et ellers travelt bysentrum. Tangvall har på sin litt 'tilfeldige' måte vokst frem som et sentrum på høyden av bilindustrien, og viser seg som et resultat av dette i det totale bildet av tettstedet som en liten stein- og asfaltjungel som gradvis har formet seg uten noen tydelig visjon, midt i det frodige landskapet i Søgne. Håpet, eller kanskje ideen om Tangvall som et urbant område kan gjenspeiles i flere andre tettsteder i Norge med det samme utgangspunktet¹⁶. Dette bildet har imidlertid forandret seg til det av Tangvall sentrum som et mer lekent område, når det i løpet av 2019 fylles med diverse aktivitetsområder - med tydelig fokus på møte- og lekeplasser tilpasset barn og unge. Haugenparken, kan man argumentere, ligger midt mellom disse to idealene i sitt utgangspunkt som både lekeplass/ rekreasjonsområde og skulpturpark. Her er det blitt forsøkt å møte behovet for både aktivitet og kultur på et relativt lite område midt i sentrum. I stedet for å utvikle arealet til bebyggelse eller parkering (tross 50% av dagens park tidligere var parkeringsplasser), utviklet de en grønn park i sentrum som skulle møte behovet for møteplasser. Resultatet er, som vi kan se i bruken av områdene, ganske likt for Tangvall og Nodeland, hvor begge kommunene har tatt tak i situasjonen for å oppgradere områdene. Den store forskjellen ligger i 'kilden' for forandringen. I Tangvall har kommunen sikret økonomisk grunnlag for finansiering gjennom boligutvikling, og sentrumsområdet

¹⁶ (Man kan i historisk perspektiv se hvor mange steder som har vokst frem grunnet den økende bilismen, og da spesielt med tanke på bensinstasjoner som katalysatorer for den lokale veksten til tettstedet.

oppgraderes i samsvar med tidstypiske idealer for utforming og aktivitet. Man ser dette i materialutvalget som er lagt fram ved utomhusplanen til Rambøll og i argumentene som ligger i beskrivelsene av denne planen. Stedet er jo, og må være - som tidligere diskutert i denne oppgaven - unikt, men det finnes likevel en rekke paralleller som kan trekkes mot lignende utvikling av tettsteder i Norge per dags dato.

I Nodeland, hvor mesteparten av utviklingen i Haugenparken har gått nedenfra og opp, gjennom lokalt engasjement og dugnad av og med innbyggerne og støttespillere, har parken utviklet seg tilsynelatende uten spesielle referanser til tidens idealer og trender, og fremstår som et veldig særegent sted i Nodeland. Haugenparken har uansett en spesiell, unik sjarm og en varme ved seg som er et resultat av samarbeid og engasjement fra innbyggere i Nodeland. Kommunen har som vi har sett vært støttende, og sentral i å få gjennomført ideene som ble presentert for utvikling av Haugenparken, men man kan spørre seg om utviklingen av området ville skjedd like raskt, og med samme resultat, hvis engasjementet hadde kommet ovenfra og ned. I sammenligning med Wergelandsparken og Tangvall ser vi at Haugenparken representerer litt av begge disse øvrige stedene. I Wergelandsparken har vi sett en lignende prosess ved 'Wergelandsgruppen' sitt engasjement for å få samlet midler til å 'fiffe opp' parken da den var blitt stående litt glemt på 90-tallet. Det engasjementet fikk sparket i gang en tradisjon som med tiden har vokst til å bli et av de sterkeste symbolene på 'Sørlandets idyll', nemlig den blomstrende, fargerike sommeren. Kommunen sitt engasjement for å skape et særegent sted i Tangvall viser til et ønske om å få tettstedet på 'riktig fot' inn i fremtiden, og bruker midler på stedsutvikling med de unge i fokus. Dette for å sikre et livlig og tydelig kommunesenter i en kommune hvor veldig mye av bebyggelsen er spredt omkring i mindre, til dels 'isolerte' lokalsamfunn, og hvor mye av stoltheten til innbyggerne er knyttet til en natur som per dags dato - så vel som historisk - ikke har hatt mye til felles med Tangvall sin geografiske plassering. Kanskje er dette nå i ferd med å snu, takket være en optimistisk og sosial utviklingsstrategi av Tangvall sentrum fra kommunen sin side.

I Kristiansand har parkvesenet generelt vært flinke til å sikre for at prosjekter blir utført, uavhengig av hvor lang tid det tar før planene blir realisert. Det er en bra strategi for byens vel, og man kan se i løpet av de siste tiårene at fokuset på Kristiansand som en 'grønn' by vokser i takt med de realiserte prosjektene. Mye av denne entusiasmen kan spores tilbake til Byselskabet som tidlig sørget for at 'det grønne' fikk en tydelig plass i byen. Som vi kan lese av historien, er et fokus på å skape gode park- og rekreasjonsområder ikke bare viktig av

helsemessige årsaker. Å sørge for å utvikle og forvalte disse områdene kan, og vil - hvis gjort ved riktige premisser - gi særpreg, skape tilhørighet og stolthet for en befolkning, og vil fortsette å inspirere generasjoner videre til å engasjere seg for lokalsamfunnet.

Hvis den nye storkommunen Kristiansand skal fungere som en polysentrisk kommune, er det derfor viktig å ikke bare sørge for at transport, kultur, og næring- og industribasert virksomhet blir fordelt, men at disse allerede eksisterende parkområdene får støtte til forvaltning, opprettholdelse og videre utvikling i fremtiden. Å sørge for gode offentlige parker og møteplasser til de som allerede bor og oppholder seg i Tangvall og Nodeland er et av nøkkelelementene for å gi preg, bygge karakter og skape tilhørighet til stedene. Med Wergelandsparken (og Kristiansand generelt) sin historie som utgangspunkt er det i tillegg lettere å forstå hvordan interessekonflikter oppstår omkring bruk av og ansvar for disse områdene, og se hvordan disse kan løses. På denne måten kan parkvesenet ta med seg kompetansen sin til de nye del-sentrene i Kristiansand kommune, sørge for en helhetlig forvaltning av storkommunen, og bidra til å styrke de individuelle kvalitetene som finnes på hvert sted.

Avsluttende

Vi oppdaterer og rekonstruerer vårt språk og vår omtale av områdene rundt oss, diskuterer de politiske beskrivelsene og føringene for utvikling og forvaltning. Det er riktig å si at det er kraft i ord, kraft til å forandre perspektiver, ja. Men hva angår mennesket og landskapet krever et aktivt, fysisk forhold til naturlandskapet (Jeg sier her naturlandskapet, fordi jeg mener at landskap som begrep ikke er beskrivende nok til å lede tankene mot naturen.

Bylandskap er for eksempel et like åpenbart bilde av landskap, som et synonym for 'omgivelser'). Hvis vi i de fremtidige generasjonene skal sørge for å løfte fram og opprettholde en bevissthet til landskap (jf. "*Landscape Awareness*", Fiskevold & Geelmuyden, 2019) som per dags dato virker tapt for de fleste, er ikke dette en oppgave som handler om ord og korrekte definisjoner.

Profesjonelt sett er teorien et viktig verktøy, og kan lede til nye veier for videre praksis hos de utførende kreftene i Landskapsplanlegging/forvaltning. For folk flest, derimot - som strengt tatt er problemet - er vi nødt til å øke den fysiske kontakten med naturen. Så hvem må ta ansvar for dette? Er dette en jobb for politikerne? skolesystemet? For arkitektene? For familiene? Svaret er ja. Alle må jobbe med det, hvis vi skal gjenopprette en kontakt med og forståelse for verdien av natur og landskap. Jeg har i disse månedene studert utviklingen av grøntområder i Kristiansand, og har sett hvordan påvirkningskraften fra noen bestemte handlinger førte med seg en tradisjon og stolthet til forvaltning og utvikling av grøntstrukturer. Jeg har sett hvordan parkvesenet har tenkt langsiktig og vært taktiske ved planleggingen av områdene, fordi de har vært bevisste på at kommunen ikke alltid ser verdien før tiden 'modner' og etterspørselen vokser. Om ikke alle Kristiansandere er/har vært bevisste på dette arbeidet, er én ting sikkert: Alle Kristiansandere kan nyte effekten av disse områdene.

Avslutningsvis i *The Image of the City* (riktignok en bok som diskuterer byplanlegging), forestiller Kevin Lynch seg en optimistisk, naiv strategi som kan bidra til bedre estetiske verdier i byutviklingen. Han beskriver potensialet slik:

"The final objective (...) is not the physical shape itself but the quality of an image in the mind. Thus it will be equally useful to improve this image by training the observer, by teaching him how to look at his city, to observe its manifold forms and how they mesh with one another. Citizens could be taken into the street, classes could be held in the schools and universities, the city could be made an animated museum of

our society and its hopes. Such education might be used, not only to develop the city image, but to reorient after some disturbing change. An art of city design will wait upon an informed and critical audience. Education and physical reform are parts of a continuous process.

Heightening the observer's attention, enriching his experience, is one of the values that the mere effort to give form can offer. To some degree, the very process of reshaping a city to improve its imageability may itself sharpen the image, regardless of how unskillful the resulting physical form may be. Thus the amateur painter begins to see the world around him; the novice decorator begins to take pride in her living room and to judge others. Although such a process can become sterile if not accompanied by increasing control and judgement, even awkward "beautification" of a city may in itself be an intensifier of civic energy and cohesion." (Lynch, 1960, s.117)

Utsagnet kan enkelt vendes mot naturen, og oppfordre med de samme begrepene til en økt bevissthet for natur og landskap. Kraften ligger tross alt ikke i de profesjonelle sin kompetanse til å utføre sitt arbeid på en reflektert og tilfredsstillende måte (døg utslagsgivende, helt klart) - den ligger i evnen som vi alle har til å lære og adaptere. Som Lynch henter til; vi må ikke alle være eksperter. En generell oppmerksomhet til omgivelsene kan gå en lang vei, hvis de aller fleste av oss får et litt mer nyansert perspektiv på rommene vi beveger oss i. Vel, kan man spørre seg, skal man da for eksempel se på naturkontakt som en helt essensiell del av menneskets dannelsesreise? Hvis ja, hvordan kan man kommunisere verdien av landskapsforståelse? Dette er vanskelige spørsmål, og - jeg vil argumentere - uten muligheter for noe presist svar. "Landscape Awareness", som i grunnen er en fin tittel på vårt behov for å få tankene på rett vei, er ordene som Fiskevold og Geelmuyden (2019) bruker i *Arcadia Updated* for å forklare målet med analysene sine. De redegjør for behovet av denne tankegangen innledningsvis, hvor de argumenterer at det pastorale¹⁷ kulturelt sett er blitt faset ut fra den offentlige arenaen, og benektet dens største uttrykkskraft: menneskehetens estetiske engasjement med naturen (Fiskevold og Geelmuyden, 2019, s.2). Ikke at den pastorale tradisjonen er helt glemt, men heller forkledd under samtidens begreper som 'bærekraftighet' eller beskrevet som "Et nøkkelelement for individuell og sosial velferd"¹⁸ (Council of Europe, 2000:Preamble). Fiskevold og Geelmuyden forklarer at problemet med disse begrepene er det at de mislykkes i å adressere tydelige visuelle og følelsesmessige aspekter ved det menneskelige engasjementet med landet rundt seg. Jeg mener dette er et sterkt poeng,

¹⁷ Et kulturelt fenomen som beskriver avhengighet for og selvstendighet fra natur og samfunn, mellom menneske og natur. Antyder et liminalt forhold.

¹⁸ Egen oversettelse. Original: "A Key element of individual and social well-being"

og forklarende om det moderne menneskets holdning (og byrde) når vi i dag omtaler den omgående tidsepoken som den “antropogene tiden”¹⁹. Misforstå meg rett, jeg har ingen intensjoner om å styre diskusjonen mot en klimadebatt. Endringer i klima er én ting. Mitt fokus her er på forholdet mellom mennesker og natur. Argumentet er det at vi ofte omtaler naturen som om den er en ting som eksisterer for mennesket, som om vi kan velge hvor mye vi vil implementere i samfunnet vårt. Vi glemmer det som beskriver grunnlaget for den pastorale tradisjonen - den følelsesmessige tilknytningen som mennesket har til naturen: En avhengighet av den. Når Council of Europe skriver om landskapet (“*Landscape consists of different layers: historical elements & co-operation between man and nature*”²⁰), beskriver de riktignok et ansvar fra menneskets hold. Problemet med slike definisjoner er at de setter mennesket i en posisjon som vi strengt tatt ikke har. Vi er ikke forsørgere (ref. ‘*shepherds*’) for jorda - naturligvis har vi et ansvar for den belastningen vi fører med oss - men vi er ikke “over” naturen. I utgangspunktet mener jeg at “Landscape Awareness” (ikke boktittelen, men selve begrepet) bør ha som mål å få frem en erkjennelse av dette: At vi ikke velger å delta aktivt i landskapet omkring oss, men må delta i det. Det er i min mening den viktigste diskusjonen i landskapsarkitektur.

¹⁹ Carrington, Damian (29 August 2016). "[The Anthropocene epoch: scientists declare dawn of human-influenced age](#)". *The Guardian*. Besøkt 8.mai 2019

²⁰

<https://rm.coe.int/council-of-europe-european-landscape-convention-national-symposium-on-/16807b5557>

Kilder

Litteratur

- Børrud, E. & Røsnes, A. 2016. *Prosjektbasert Byutvikling*. Fagbokforlaget, Bergen
- Carmona, M et. al. 2003. *Public Places - Urban Spaces*. Routledge, London
- Edward S. Casey (2001) *Between Geography and Philosophy: What Does It Mean to Be in the Place-World?*, 91:4, s.683-693. Hentet 15.05.2019. Link: <https://doi.org/10.1111/0004-5608.00266>
- Eikestøl, O. (ed). 1984. *Søgne Før og Nå*. Mediegruppa, Søgne
- Eikestøl, O. (ed). 1999. *Bilder Fra Søgne: Glimt fra natur, kultur og arbeidsliv*. Mediegruppa, Søgne
- Fiskevold, M. & Geelmuyden, A. 2019. *Arcadia Updated: Raising landscape awareness through analytical narratives*. Routledge, New York
- Holte, L. 1988. *Kristiansand Park- og Friluftsvesen 50 år*. Bjorvand & Skarpodde, Kristiansand
- Hunt, J. D. 2014. *Historical Ground: The role of history in contemporary landscape architecture*. Routledge, New York
- Jacobs, J. 1961. *The Death and Life of Great American Cities*. Modern Library, New York
- Jørgensen, K & Thorén, K. 2012. Planning for a Green Oslo.
in: Luccarelli, M. & Røe, P. (eds). *Green Oslo: visions, planning and discourse*. Ashgate, Farnham, Surrey
- Kristiansen, S. 2013. *Kristiansand Parkvesen: 75 år for folkehelse*. Kristiansen SRM, Kristiansand
- Lefebvre, H. 1991 (1974). *The production of space*. Translated by D. Nicholson Smith. Oxford: Blackwell.
- Lynch, K. 1960. *The Image of the City*. MIT Press, Cambridge, Massachusetts
- Montgomery, J. 1998. *Making a city: Urbanity, vitality and urban design*, Journal of Urban Design, 3:1, 93-116)
- Nielsen, May-Brith O. 2009, 13. februar. *Oscar Wergeland - 1*. I Norsk biografisk leksikon. Hentet 14. mai 2019 fra https://nbl.snl.no/Oscar_Wergeland_-_1
- Nielsen, May-Brith O. 2015. *Små Paradieser: Hager Gjennom et Århundre*. Portal, Kristiansand
- Norberg-Schulz, C. 1979. *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli, New York
- Norberg-Schulz, C. 1997. *Øye og Hånd: essays og artikler: ny rekke*. Gyldendal, Oslo
- Relph, E. 1976. *Place and placelessness*, Pion, London

Sircus, J. 2001. *Invented Places*, Prospect 81, Sept/Oct 30-35

Seim, S. & Sæter, O. 2018. Diskusjonen om Det Romlige.

in: Seim, S. & Sæter, O. (eds.) *Barn og Unge: By, sted og sosiomaterialitet*. Cappelen Damm Akademisk, Oslo

Søgne kommune. 2016. *KONKURRANSEGRUNNLAG etter forskriftens del I for anskaffelse av UTOMHUSPLAN FOR OFFENTLIGE UTEOMRÅDER PÅ TANGVALL*.

Digitale artikler

Cambridge Dictionary, 2019. *Definisjon: 'Piazza'* <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/piazza> (besøkt 04.05.19)

Søgne og Songdalen Budstikke, 19.03.2018. 'Nye Kristiansand Med Tre Sentrum'

<https://www.bsnett.no/nyheter/i/e1rK3M/nye-kristiansand-med-tre-sentrum> (besøkt 12.03.2019)

Songdalen kommunes, Årsrapport 2017. Publisert: 20.06.2018 09:14. (Besøkt 15.05.2019)

<https://www.songdalen.kommune.no/planer-og-regulering/kunngjoringer/arsrapport-2017/>

Thon, J. 2008. *Oscar Wergeland (1815-1895) og Ravnedalen*. Wergeland 2008. Hentet 14. mai 2019 fra

<http://www.wergeland2008.no/byvandring/ravnedalen.html>

Thon, J. 2008. *Wergelandsparken*. Wergeland 2008. Hentet 14. mai 2019 fra

<http://www.wergeland2008.no/byvandring/wergelandsparken.htm>

Figurliste

fig.1.1 vest-agder fylke, med de tre kommunene markert. s.5

fig.1.2 Torvet på Kristiansand, med hestedrosjer. Wergelandsparken i bakgrunnen. s.9 (Hentet fra Digitalt Musem 03.04.19). Link: <https://digitaltmuseum.no/011013435837/torvet>

fig.1.3. Kristiansand by, sett fra baneheia. s.10

fig.1.4. Så enkelt kan det gjøres. Foto: Vest-Agder Fylkesmuseum, fra Riksarkivet: Kart fra 1662. (Hentet fra Agder-Kultur 14.05.2019). Link: <http://agderkultur.no/pages/byer/gatene-kristiansand/gatene-kristiansand.html>

fig.1.5. Prinsippskisse over områdemes størrelse og plassering ift. kvadraturen. s.13

fig. 1.6. Ravnedalen slik den fremstår en formiddag i februar. s.14

fig. 1.7. Dramatisk landskap: Statuen av General Wergeland skuer ut over parken. s.15

fig. 1.8. Pavillion/konsertscene i Ravnedalen. s.16

fig.1.9. Baneheia. s.16

fig.1.10. Baneheia. s.18

fig. 1.11. Frodig landskap langs Sygna. s.19

- fig.1.12. Nodeland. s.19
- fig.1.13. Utsnitt fra Haugenparken. s.20
- fig.1.14. Tangvall sentrum. s.20 (Hentet fra Wikipedia 15.05.2019) Link:
<https://no.wikipedia.org/wiki/Tangvall#/media/File:Tangvall.png>
- fig.1.15. Tangvall i Søgne. s.20
- fig. 1.16. Skjærgården i Søgne. s.21
- fig. 1.17. Øye/munn. s.28
- fig.1.18. Spiral av potensiale. s.36
- fig. 1.19. Haugenparken. Skisse av vannbassenget. s.39.
- fig. 1.20. “Steingjerde” brukt som referanse for inspirasjon til design av nye Haugenparken under en presentasjon fra 2010. s.41. Foto: Otto W. Eriksen
- fig.1.21. “Gamle” Haugenparken. s.42. Foto: Otto W. Eriksen
- fig.1.22. Planskisse fra arkitekt Tor Linge Tønnessen. s.43. Foto: Otto W. Eriksen
- fig.1.23. Skulpturen “Raud Profil” av Gunnar Torvund foran, HG-Scenen bak. s.44
- fig.1.24. Prinsippskisse av bebyggelse og veinett i Nodeland. s.45
- fig.1.25. Fotavtrykket til Haugenparken i Nodeland sentrum. s.45
- fig.1.25. Litt lys slipper til fra eksterne lyskastere, men mesteparten av området ligger i mørke. s.46
- fig.1.26. Plakat til åpning av nye Haugenparken. Foto: Otto W. Eriksen. s.47
- fig.1.27. Skisse av statue i Wergelandsparken. s.50
- fig.1.28. Fotavtrykket til Wergelandsparken/torvet. s.52
- fig.1.29. Wergelandsparken med sommerblomster. s.53. Foto: Visit Sørlandet. (Hentet fra Flickr 15.05.2019)
Link:<https://www.flickr.com/photos/visitorslandet/15680854767>
- fig.1.29. Wergelandsparken, slik den fremstår en morgen i februar. s.54
- fig.1.30. Skøytebane på Torvet. s.57
- fig.1.31. ‘Bølgen’ på Tangvall Torv. s.58
- fig.1.32. Lunde. s.59
- fig.1.33. Tangvall på 70-tallet. Foto: Reidar Olsen. s.60
- fig.1.34. Prinsippskisse av bebyggelse og veinett i Tangvall. s.61
- fig.1.35. Fotavtrykket til torvet i sentrum. s.61
- fig.1.36. Utomhusplan for ‘ansiktsløftet’ til Tangvall tov. Foto: Søgne kommune. s.62
- fig.1.37. Torvet med ‘Bølgen’, betongheller, og skiferslangen. s.63
- fig.1.38. Et mer urbant preg. På vei inn mot torvet. Foto: Søgne Kommunes.67

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway